

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી અથમાળા: અથાંક ૩૦

પ્રાચીન ગુર્જર ભાષામાં જૈન સાહિત્ય.

# આત્મશિક્ષા.

સંગ્રહક,

શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી.

પ્રગટ કર્તા,

ગુરૂણીજી મહારાજ પરશનશ્રીજીની શિષ્યા સોલામ્ય-  
શ્રીજી તથા રતનશ્રીજી મહારાજની મેળવી  
આપેલી મદદથી

અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

હ. લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ.

મુંબઈ.

આવૃત્તિ ૧ લી. પ્રત ૫૦૦

સંવત ૧૯૭૧. સને ૧૯૧૫.

મૂલ્ય અમૂલ્ય.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિ અથમાળાઃ અથાંક ૩૦

પ્રાચીન ગુર્જર ભાષામાં જૈન સાહિત્ય.

# આત્મશિક્ષા.

સંપાદક,

શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી.

પ્રગટ કર્તા,

ગરુડીજી મહારાજ પરશનશ્રીજીની શિષ્યા સોલાગ્ય-

શ્રીજી તથા રતનશ્રીજી મહારાજની ત્રેણવી

આપેલી મદદથી

અકંયાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

હ. લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ.

મુંબઈ.

આવૃત્તિ ૧ લી. પ્રત ૫૦૦.

સંવત ૧૯૭૧. સને ૧૯૧૫.

મૂલ્ય ૦-૨-૦.

## અમદાવાદ

ધી હાયમંડ ન્યુબિલી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં  
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

## પ્રસ્તાવના.

આપણા ભારતવર્ષના કેન્દ્ર સ્થાનરૂપ ગુર્જર ભૂમિના સુભાગ્યે હમણાં થોડાંક વર્ષો થયાં સાહિત્ય પરિષદોએ દેખાવ દીધો છે અને તેના સદ્ભાવે કંઈ કંઈ સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં ઝોર ઝોર પ્રકારનો ઉમેરો પણ થવા લાગ્યો છે તે એક આનંદની વાત છે. અમારા જૈન સાહિત્યક્રમ્યાસી અંધુઓ નાણીને ખુશી થશે કે હવે આપણો પડઘો વિસ્તૃત-પણે આપણી ગુર્જર સાહિત્ય પરિષદોમાં પડવા લાગ્યો છે અને આપણા જે મહાન્ મહાન્ પૂર્વાચાર્યોએ રાસા વિગેરે રચી જૈન સાહિત્યની જે અપૂર્વ સેવા બજાવી છે, તેની આપણા જૈનેતર સાક્ષર-વિદ્વાનોએ પણ ઘણીજ સારી રીતે કદર પીછાની છે એ જોઈ ક્યા જૈન અંધુઓને હર્ષનાં આંસુ આવ્યા સિવાય રહેશે!

પરમપૂજ્ય શાસ્ત્ર વિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ બુદ્ધિસાગર સૂરિશ્રી કે જેઓ સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં પોતાની યથાશક્તિ સેવા બજાવે છે તેને માટે તેઓ સાહેબની જૈન કોમ ઋણી છે. વડોદરાની ચોથી સાહિત્ય પરિષદ વખતે તેઓશ્રીને સાહિત્ય પરિષદમાં રાજ્ય તરફથી જાતે પધારવાને આમંત્રણ કરવામાં આવ્યું હતું તેજ તેમના સાહિત્ય વિલાસની આપણને ઝાંખી કરાવે છે. આ પુસ્તક પણ તેઓશ્રીના સાહિત્ય પ્રત્યેના પરિશ્રમનેજ આભારી છે. અમારા દરેક વિદ્વાન મુનિરાજોને આ દિશામાં પ્રયત્ન કરવાને અમે વિનંતિ કરીએ છીએ.

આ પુસ્તકની અંદર શ્રી વિજયસેન સૂરિકૃત આત્મશિક્ષાના અંગે બનાવેલ ૨૩૮ દુહા છે જે વાંચતાં વાચકનાં રોમાંચ ખડાં થાય તેમ છે તેમજ તેમાંથી સંસારના અનિત્ય સુખતું ઘણુંજ સ્ટુટ રીતે બાન કરાવી આત્મરસમાં નિમગ્ન કરાવે તેવા તે દોહરા છે. વળી શ્રી મણિ-

૪

અંદર કૃત અધ્યાત્મ રસને આવાહન રૂપ ચોપાઈઓ વિગેરે છે તેમજ શાસનના મહામહોપગારી શ્રીમદ્ મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી કૃત પદો વિગેરે છે. જે અધ્યાત્મરસનું લાક્ષિત્ય ધણુંજ પ્રાગટ્ય કરે છે તેમ તેની અંદર રા. રા. મણીલાલ નથુભાઈ દોશી ખી. એ નો આત્મ-બળ (Spiritualism) વિષે લખેલો નિબંધ પણ દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. જે પુસ્તકના શણુગાર રૂપ છે. આ પ્રમાણે આ લઘુ પુસ્તકમાં ઉપરની ખીનાનો સંગ્રહ કરી તેમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ગુરૂણીજી મહારાજ પરશનશ્રીજીનાં શિષ્યા સોભાગ્યશ્રીજી તથા રતનશ્રીજીને શ્રીમદ્ વિજયસેન સૂરિકૃત દુહાઓ ઉપર અત્યંત પ્રેમ હતો અને તે પુસ્તક રૂપે છપાયલા જેવાની તેમની ઘણી અભિરૂચી હતી તેથી તેમને મદદને માટે પ્રયાસ કરેલો જેના પરિણામે આ પુસ્તક અસ્તિમાં આવ્યું છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે અમારા સુસ વાચકો આ પુસ્તકને મનનપૂર્વક વાંચી તેના સારને ગ્રહણ કરી પોતાના આત્માનું સાર્થક કરશે એવું ઇચ્છીએ છીએ.

લી. પ્રગટકર્તા.

# પ્રાચીન ગુર્જરભાષામાં જૈન સાહિત્ય.

## આત્મશિક્ષા.

\*દોહરા.

આપસ્વરૂપ વિચાર તું, જો હોએ હિંમતે સાન;	
કરણી તેહવી કીજીએ, જિમ વાધે જગવાન.	૨૮
વડપણુ ધર્મ થાઈ નહી, જોવન એલિ જય;	
વચવેગલ ધસમસ કરી, પછી ફરિ પસ્તાય.	૨૯
જરા આવી યોવન ગયો, શિર પલિયા તે કેશ;	
લલુતા તો છંડી નહીં, ન કર્યો ધર્મ લવલેશ.	૩૦
પંચેંદ્રિ જિહાં પડવડાં, રોગ જરા નાવંત;	
યોવન વિચલી આવે સદા, કરો ધર્મ માહાંત.	૩૧

\* આત્મશિક્ષા નામક લઘુ રાજ્યના કર્તા શ્રી વિજયસેનસૂરિના વખતમાં વિદ્યમાન હતા. લગભગ ત્રણસો વર્ષ પૂર્વે જૈન કવિની ભાષા અને તેનો સાર વાચકોને સમજાય તે માટે તેનો ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે. તેના કર્તા કોણુ છે તે છેવટે દર્શાવ્યું છે. અમદાવાદ અવેરીવાડો, લહેરીયા પોળના રહીશ આતા પાનાચંદભાઈ કે જે થોડા વર્ષ પર મૃત્યુ પામ્યા છે. જેમની પાસેથી એક દીપણું મળ્યું હતું, તેમાંથી માત્ર ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે.

જે દીપણુ મળ્યું તેમાં ૨૮ મી દોહરાથી લખાણ હતું તેથી ૨૮ મી દોહરાથી પ્રગટ કર્યું છે. **બુદ્ધિપ્રભા.**

૨

- હુંતી હાથ ન વાવર્યો, સંબલ ન કિયો સાથ;  
આથ ગઈ ચીતીયો, પછે ઘસે નિજ હાથ. ૩૨
- ધન જોખન નર રૂપનો, ગર્વ કરે તે ગમાર;  
કૃષ્ણ બલભદ્ર દ્રારિકા, જતા ન લાગી વાર ૩૩
- આઠ પહોર તું ઘસમસી, ધન (કારણ) દેશાંતર બાય;  
સો ધન મેલ્યું તાહરું, ઝોરજ કોઈ ખાય. ૩૪
- આંખતણે ફરકડે, ઉથલપાથલ થાય;  
ઇશુ બાણી જીવ ખાપડા, મ કરીશ મમતા માય. ૩૫
- માયા સુખ સંસારમાં, તે સુખ સહી અસાર;  
ધર્મ પસાઈ સુખ મળી, તે સુખ ન આવે પાર. ૩૬
- નયન ફરકે જિહાં લયે, તિહાં તાહરું સહુ કોય;  
નયન ફરકત જખ રહી, તખ આથ ઝોરજ કોય. ૩૭
- પાપ કીયા જીઉ તેં બહુ, ધર્મ ન કીઓ લગાર;  
નર્ક પડયો જમકર ચઢયો, પડયો તિહાં કરે પોકાર. ૩૮
- કો દન રાણો રાજીઓ, કો દન ભયો તું દેવ;  
કો દિન રાંક તું અવતર્યો, કરતો ઝોરજ સેવ. ૩૯
- કો દિન કોડી પરવર્યો, કો દિન નહિ કો પાસ;  
કો દિન ઘર ઘર એકલો, ભમ્યો સહી યું દાસ. ૪૦
- કો દિન સુખાસન પાલખી જલમચી ચકડોલ;  
રથપાલા આગલ ચલે, નિત્ય નિત્ય કરત કલોલ. ૪૧
- કો દિન કૂર કપૂર તું, ભાવત નહીં લગાર;  
કો દિન રોટી કારણે, ભમે તે ઘર ઘરખાર. ૪૨
- હીર ચીર અંગજ પહિરીયાં, યુઆ અંદન બહુ લય;

## 3

- સોતન જતન કરત ભયો, ખીણમાંહી વિઘટાય. ૪૩
- સાતમી ગોખ તું શોભતો, કામની ભોગવિલાસ;  
એક દિન એહિ આવિસિ, રહણોહિ વનવાસ. ૪૪
- રૂપી દેવકુમાર સમ, દેખત મોહે નરનાર;  
સો નર ખીણ એકમાં વળી, બલી જલી હોવે છાર. ૪૫
- જે વિના ઘડીય ન બચતી, સો વરસાસો બચ;  
તે વલ્લભ વિસરી ગયો, એર સું ચીતવે છાર. ૪૬
- દેખત સખ જગ બતુ હું, ધિર ન રહેવે કોય;  
ઇસુ બાણી ભલું કીજીએ, હીયે વિમાસી બેય. ૪૭
- સુરપતિ સવે સેવા કરે, રાય રાંણા નરનાર  
આયપ હોતી આત્મા, બતાં ન લાગે વાર. ૪૮
- દેખત ન અંધા હુઆ, જે વીટયા મોહબલ;  
ભણ્યા ગણ્યા મૂરખ વલી, નરનારી બાલગોપાળ. ૪૯
- રાત દિવસ નિજ પ્રિયા સું, તું રમતો મનરંગ;  
જે બેઇ તે પૂરતો, ઉલટ આણી અંગ. ૫૦
- સો રામા જીઉ તાહરી, ખિણમાંહી વિઘટાય;  
સ્વાર્થ પહોંચત જળ રહ્યો, તખ ફેરી વેરી થાય. ૫૧
- સમુદ્રકીપ સાયર સવે, પામ્યા કેઇ પાર;  
નારી હૃદય દોય આગલાં, કો નવી પામ્યા પાર. ૫૨
- બ્રહ્મા નારાયણ ઇશ્વર, ઇંદ્ર અંદ્ર નર કોડ;  
લલના વચન હુવા લાલચી, રહ્યા તે બે કરબોડ. ૫૩
- નારી વદન સોહામણો, પણ વાઘણી અવતાર;  
જે નર એહને વશ પડયા, તસ લુટયા ઘરખાર. ૫૪



## ૪

હસ્ત સુખે દીસે લલી, કરતે કારમો નેહ;  
 કનકલતા બાહિર જિસી, અભંતર પિતલ તેહ. ૫૫

પહિલી પ્રીતિ કરે રંગશું, મીઠા ઘોલી નાર;  
 નરદાસ કરિયો આપણો, પછે મૂકે ટાકર માર. ૫૬

નારી મદન તલાવડી, બુડયો સયલ સંસાર;  
 કાઠણુ હારો કો નહીં, બુડાવું બન વાર, ૫૭

વીસ વીસાના જે નરા, કોઈ નહી તસવંક;  
 પણ નારી સંગત તેહને, નિશ્ચે ચઢે કલંક. ૫૮

મુંજ અને ચંડ પ્રદોતના, દાસીપતિ પામ્યા નામ;  
 અલયકુમાર બુદ્ધિ આગલો, તેહ ઠગ્યો અલિરામ. ૫૯

નારી નહીંરે બાપડી, પણ એ વિષની વેલ;  
 જે સુખ વાંચ્છે સુકિતના, તે નારી સંગત મેલ. ૬૦

નારી જગમાં તે લલી, જિયો બધા પુરૂષ રતન;  
 તે સતીને નિત્ય પાયે નમું, જગમાં તે ધન્ય ધન્ય. ૬૧

પાપ ઘટ પૂરણુ ભરી, તેં લિયો શિર ભાર:  
 તે કિમ છૂટીશ જીવડા, ન કરી ધર્મ લગાર. ૬૨

તે ઇસું બાણે કુડકપટ, બલ બલય તુ છાંડ;  
 તે છાંડીને જીવડા, જિન ધર્મસું ચિત્ત માંડ. ૬૩

જેણે વચને પર દુઃખીયોં, જેણે હોયે પ્રાણી ઘાત;  
 કલેશે પડે નીજ આતમા, તજ્યો ઉત્તમ તે વાત. ૬૪

જીમતીમ પરસુખ દીજીએ, દુખ ન દીજે કોઈ;  
 દુખ દીજે દુખ પામીએ, સુખ દીજેજ સુખ હોય. ૬૫

પરભાત નિંદા જે કરે, ઓર કૂડા દીએ આલ;

## ૫

મર્મ પ્રકાશે પરતણા, એથી ભલો ચંડાલ.	૬૬
ષટ્માસીને પારણે, એકસીતુ લહે આહાર;	
કરતો નિંદા નવ ટણે, તસ દુર્ગતિ અવતાર.	૬૭
છાર ઉપર ભમ લીંપાણુ, ત્યમ ક્રોધી તપ કીધ;	
તસ જપ તપ સંયમ મુધા, એકે કાજ ન સીધ.	૬૮
પૂરવ કોડને આઉખે, પાલે ચારિત્ય સાર;	
સુકૃત સર્વે તેહનું, ક્ષિણમાં હોવે છાર.	૬૯
પર અવગુણુ સર્પવસમા, અવગુણુ નિજ મેરૂ સમાન;	
તો કાં કરે નિંદા પારકી, મૂરખ આણી નીજ સાંન. ૭૦	
પરઅવગુણુ ભમ દેખીએ, તીમ પરગુણુ તું જોય;	
પરગુણુ લેતાં જવડા, અખર્ષ અજરામર હોય.	૭૧
ક્રોધી નર અછે સદા, કહીય ન ઉતરે રીસ;	
તે છોડી દૂર આતમા, રહીએ જોયણુ પણુવીસ.	૭૨
ગુણુ કીધા માને નહિ, અને અવગુણુ માંડી મૂલ;	
તે નર સંગત છાંડીએ, પગપથ માથાશૂલ.	૭૩
નિંદા કરે જે આપણી, તે જીવો જગમાંય;	
મલમૂત્ર ઘોઈ પરતણા, પછે અધોગતિ જાય.	૭૪
જે મલમૂત્ર ઘોઈ સદા, ગુણુવંતના નિશદિશ;	
તે દુર્જન જીવો થણું, જગમાં કોડ વરીસ.	૭૫
સજન દુર્જન કિમ જાણીએ, જખ મુખ યોલે વાણુ;	
સજનન મુખ અમૃત લવે, દુર્જન વિષની ખાણુ.	૭૬
નરલવ ચિંતામણિ લહી, આલિ તું મમ હાર;	
ધર્મ કરીને જીવડા, સફલ કરો અવતાર.	૭૭

૬

સકલ સામગ્રી તેં લહી, જેણે તરીય સંસાર;	
પ્રમાદવચ્ચેં લવ કાં લમે, કરી નિજ હિચે વિચાર.	૭૮
દિચ્ચો ઉપદેશ લાગે નહીં, જે નવી ચેતે આપ;	
આપ સ્વરૂપ વિચારતાં, છુટી જે સખ પાપ.	૭૯
જિમ આઉખા દિન ગણે, વરસ માસ ઘડી માન;	
ચેતી સકે તેા ચેતજે, જે હુઈ હિચડે સાંન.	૮૦
ધન કારણુ તું જલક્લી, તિમ ધર્મ કરે થઈ શૂર;	
અનન્તલવનાં પાપ સવી, ખીણુમાં જાઈ દૂર.	૮૧
જે રચના દિ ઉગતી, તે રચના નહીં સાંજ;	
ઈસુ જાણીરે જીવડા, ચેતીને હીયડા માંય.	૮૨
આસ્યા અંખર જેવડી, મરણુ પગલાં હેઠ;	
ધર્મ વિના જસ દિન ગયા, તેણે દૈવ્યની કીધી વેઠ.	૮૩
રે જીવ સુણુ આપડા, તુ મ કરીશ ગર્વ ગમાર;	
પરસરૂપ દેખી કરી, નિજ જિઉ સુવિચાર.	૮૪
કર્મિ કેા નવી છૂટિયા, ઈન્દ્ર ચન્દ્ર નરદેવ;	
રાય રાણા મંડલીક વલી, અવર નર કુણુ હેવ.	૮૫
વરસ દિવસ ઘર ધરી, આદિનાથ ભગવંત;	
કર્મ વસે દુઃખ તિણે લહ્યા, જે જગમાં બલવંત.	૮૬
પાસ જિણુદ પ્રતિમા રહી, ઉપસર્ગ કિચો સુરંદ;	
તે ઉપસર્ગ ટાલિચો, પદ્માવતી ધરણિંદ.	૮૭
કાને ખીલા ઘાલીયા, ચરણે રાંધી ખીર;	
તેહુ નર કર્મે નહ્યા, ચોવીસમા શ્રીવીર.	૮૮
મહિ માયા તપ કરી, પામ્યા સ્ત્રી અવતાર;	

## ૭

- સુરપતિ કોડી સેવા કરે, કર્મનો એક પ્રકાર. ૮૯
- પુરૂષ સવે ચૂડામણિ, ભરત નરેસર રાય;  
આહુબલ હાર મનાવીયો, આજ લગે કહેવાય. ૯૦
- ક્રીધા કર્મ ન છૂટીઇ, જેહનો વીસમો અંધ;  
બ્રહ્મદત્ત નર ચક્રવા, સોલ વરસ લગે અંધ. ૯૧
- આઠમો સુભૂમ ચક્રવી, જસ રૂદ્ધિ તણો નહીં પાર;  
કર્મ વસે પરિવાર સું, ખુડો સમુદ્ર મબાર. ૯૨
- પાંચે પાંડવ અતુલ બલી, તેહુ પામ્યા વનવાસ;  
ઇસા પુરૂષ જગમાં વલી, દીન પેરે ક્રીરયા વનવાસ. ૯૩
- રામ લક્ષ્મણ જગમાં વલી, જેહતું જપે સવી નામ;  
તે વનવાસી નર હવા, જે બહુ ગુણના ધામ. ૯૪
- રાવણ વિકટ રામે હણ્યો, કૃષ્ણે હણ્યો જરાસન્ધ;  
જરાકુમારે હરિને હણ્યો, દેખ્યો કર્મનો એ અન્ધ. ૯૫
- નિજ પુત્રી તાતે વરી, તસ કુખે સુત હેવ;  
કર્મ વસે જીવ ઉપનો, ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ. ૯૬
- ભમતાં ભમતાં અવતર્યો, દેવાનન્દા કુખ;  
ખ્યાસી રાત્રી તિહાં રહી, કર્મે લલ્યું વીર દુઃખ. ૯૭
- ઈન્દ્ર અહિલ્યા સું જુઓ, લુપ્થ હુઓ સુરદેવ;  
ઈશ્વર દેવ નચાવીયો, પારવતી પ્રીઉ હેવ. ૯૮
- માસ ખમણને પારણે, કુલ વાલુઓ અણુગાર;  
ચિત્ત ચલ્યું સંગ નારીયેં, ચુકત ન લાગી વાર. ૯૯
- પાંચ શત રામા તણ, લીધો સંયમ ભાર;  
દશ દશ નંદિષેણ ખુજવે નર કોસ્થા દરખાર. ૧૦૦

૯

- આરે તાંતણા સૂત્રના, વીટયો આદ્રકુમાર;  
 સુત મોહની વશ રહી, પછે લીયો સંયમ ભાર. ૧૦૧
- પંચસયા મુનિ નેમના, ઉર શ્રીપાશના ચ્યાર;  
 ભોગ કારણ સંયમ તણ, માંડ્યાં તિણે ઘસ્થાર. ૧૦૨
- નવાણુ કોડી કંચન, ઐર તણ આઠે ખાલ;  
 તે ડુકર નિત વંદીઈ, શ્રી જંબુ ત્રિણકાલ. ૧૦૩
- એક કન્યા કોડી કંચન, તણ જેણે વલી દૂર;  
 તે વચરસ્વામી નિત્ય વંદીઈ, નિત ઉગમતે સૂર. ૧૦૪
- નવાણું પેટી સુરતણી, નિત નિત હોઈ નિર્માલ;  
 નર ભવસુર સુખ ભોગવી, તે સાલિભદ્ર સુકુમાલ. ૧૦૫
- રતન કંબલને કારણે, શ્રેણિક આયો દરબાર;  
 ગોખચકી ખોલી લીયો, લીયો તે સંયમ ભાર. ૧૦૬
- આઠ નારી જીણે તણ, તે ધન્નો ધન્ય ધન;  
 નારી હાસ સંયમ લીયો, રાખ્યા ઠામ જેણે મન. ૧૦૭
- ષટનંદન દેવકી તણા, ભદિલપુર સુરસા નાર;  
 તસઘર તેઉ ઉચ્છર્યા, રૂપે દેવકુમાર. ૧૦૮
- બત્રીસ બત્રીસ પદમની, બતિસ બતિસ હેમ કોડ;  
 નેમસમી સંયમ વરી, તે વંદુ કરજોડ. ૧૦૯
- સહસ પુરૂષ સુ સંયમ લિયો, શ્રી નેમીસર હાથ;  
 તે થાવચ્યો વંદીઈ, મહોચ્છવ કરી યદુનાથ. ૧૧૦
- આર વરસ છઠ આંબલે, કીધા શિવકુમાર;  
 શીલવત સદા ધરી, એ પણુ કરે કાર. ૧૧૧
- કોશા મન્દિર ચોમાસું રહ્યા, ચોરાશી ચોવીસ;

૯

- તે થૂલભદ્ર મુનિ વંદીઈ, ભદ્રબાહુ ગુરૂ સીસ. ૧૧૨
- કપિલાસંગ નવી ચલ્યો, શેઠ સુદર્શન અંગ;  
શુભીથી સિંઘાસણ થયું, સુર કરે મન રંગ. ૧૧૩
- શિવ રમણીને કારણે, જેણે સુખ છંડયાં દેહ;  
તસ નામ દોય ચાર લીજાએ, ભવિન્ન સુભુજે તેહ. ૧૧૪
- વરસ દિવસ કાઉસગ કિયો, બાહુબલી આણુગાર;  
માન ગજથી ઉતર્યો, તવ લહ્યા કેવલ સાર. ૧૧૫
- ગજ સુકુમાલ શિર સોમિલે, દેખી ધર્યા અંગાર;  
સમતા પસાઈ તે વલી, પામ્યા ભવનો પાર. ૧૧૬
- મેતારજ શિર સોનિયે, વાઘ વિટયું ધરી ખેદ;  
નિજ મન ઠામે રાખીયો, કીયો સંસારનો છેદ. ૧૧૭
- સુકોશલ સુકુમાલ મુનિ, વલુરયું વાઘણી અંગ;  
બાપ નિજામી મા ભખી, શિવપુરી વરી મનરંગ. ૧૧૮
- પૂર્વભવ પ્રિયા શિયાલણી, તન ભખ્યો અવંતી સુકુમાલ;  
નલિની ગુલ્મ વિમાનનાં, પામ્યા ભુવનાંત કાલ. ૧૧૯
- પંચશત શિષ્ય ખંધક તણા, ઘાંણી પીલ્યા સોય;  
શિવનગરી શિવ પામીયા, એ સમતા ફલ જોય. ૧૨૦
- ચિલાતી પુત્ર નારી શિર, છેદીને કર લીધ;  
ઉપશમ સંવર વિવેક, કરત કર્મ દૂર કીધ. ૧૨૧
- દિન પ્રતે સાત હત્યા કરી, અર્જુનમાલી નામ;  
પરિસહ સહી ખીમા ધરી, પામ્યા શિવપુર ઠામ. ૧૨૨
- મુનિપતિ મુનિ કાઉસગ રહી, અગની દાધી દેહ;  
પરિસહ સહી પદવી વરી, અમર વધુ ધરી સ્નેહ. ૧૨૩

## ૧૦

- વંસ ઉપર નાટક કરી, એલાયુત્ર કુમાર;  
જાતિ સમરણુ ઉપતું, જ્ઞાન અનંત અપાર. ૧૨૪
- કર્મ વસેં આષાઠ મુનિ, ભરતતું નાટક કીધ;  
અનિત્યલાવના લાવતાં, તેણે તિહાં કેવલ લીધ. ૧૨૫
- સુશિષ્ય પંથક મુનિ, ગુરૂ પ્રમાદ કિયો દૂર;  
શેત્રુંજગિરિ અણુસણુ કર્યો, તે વંદુ ગુણુ ભૂર. ૧૨૬
- ચંડ રૂદ્ર ગુરૂ સ્કંધ કરી, રજની કીયો વિહાર;  
શિષ્યે કેવલ પાંખીઓ, તિમગુરૂ કેવલ ધાર. ૧૨૭
- ષટ્માસી આહારને પારણે, ઠંઠણુ નામ કુમાર;  
મોદક ચૂરતાં પાંખીઓ, કેવલ જ્ઞાન ઉદાર. ૧૨૮
- કુર ભખતાં કેવલ લહું, કૂરગડુ અણુગાર;  
ખિમા ખડગ હાથે ધરી, મુનિમાંહે શિણુગાર. ૧૨૯
- ખટખંડ રાજ હેલાં તણ, અને લીધો સંયમ ભાર;  
ષટ્દસ રોગ ઇહાં સહ્યા, શ્રી શ્રી સનત કુમાર. ૧૩૦
- પંખી પ્રાણુજ રાખવા, કરી ખંડોખંડ નિજ દેહ;  
મેઘરથ રાય તિણે ભવે, પ્રસન્ન હુયા સુરદેવ. ૧૩૧
- વીર વંદી ગુમાન સું, દશાંનભદ્ર નરસિંહ;  
સુરપતિ પાયે લગાડીયો, જગ રાખી જિણે લીહ. ૧૩૨
- પ્રસન્નચંદ્ર કાઉસગ્ગ માહી, કોપી યુદ્ધ કરંત;  
કોપ સમ્યે કેવલ લહ્યો, મોટો એ ગુણુવંત. ૧૩૩
- અયમુત્તો સુકુમાલ મુનિ, વખાણ્યો વીર જિણુંદ;  
ઇરિયાવહી પડિછમતાં, કેવલ લહું આણુંદ. ૧૩૪
- વીર વચને જે ચિર રહ્યો, શ્રેણિક સુત મેઘકુમાર;

## ૧૧

જાતિ સમરણ પામીઓ, કરી દો નયણાં સાર.	૧૩૫
હાથે વેકાણી ચંદના, સુભદ્રા ચઢયું કલંક;	
દમયંતી નલ વિહુણી, લહ્યો એ કર્મનો વંક.	૧૩૭
કલાવતી કર છેદીયા, દ્રુપદી કાઢયું ચીર;	
અગનધીજ સીતા ધર્યું, સીલગુણે ભયું નીર.	૧૩૭
ચંદન ચરણ મૃગાવતી, નીજ ખમાવી અપરાધ;	
કેવલ લહી ગુરૂણી દીયો, દો જીવ ટળ્યો વિષવાદ.	૧૩૮
હરિચંદરાય કર્મવસે, સીર ધર્યું કુંભધર નીર;	
કર્મવસે નર સવી નડ્યા, જે જગ ખાવનવીર.	૧૩૯
ગૌ આહાણુ સ્ત્રી ખાલક, દઠ પ્રહાર હત્યા ક્રીધ;	
ચ્યાર પહોર કાઉસગ્ગ રહી, ખટમાસી કેવલ ક્રીધ.	૧૪૦
કર્મ પ્રકાશિ આપણાં, મન શુદ્ધ આણુંદપૂર;	
સહગુરૂ વાસજ છે વલી, જિમ જાઈ પાપ સવિ દૂર.	૧૪૧
ખલવંત અનંતા જે નરા, કેઈ સુર સુભટ જીભર;	
કર્મ સુભટ જીઓ એકલે, સવી મનાવી હાર.	૧૪૨
કર્મ સુભટ વિષમ વિકટ, જે વશ ક્રીયો ન જાય.	
જે નર એહને વશ કરી, હું પ્રણમું તસ પાય.	૧૪૩
ઈસુ જાણીને કીજીએ, જે આતમ સુખ થાય;	
પર જીવ દુઃખ ના દીજીએ, ઈમ યોલે નિજરાય.	૧૪૪
દાન શીયલ તપ ભાવના, ધર્મનાં ચાર એ મૂળ;	
પર અવગુણ યોલત સહી, એ સહુ થાઈ ધૂળ.	૧૪૫
દાન સુપાત્રે દીજીએ, તસ પુણ્ય નહીં પાર;	
સુખ સંપત લહિયે ઘણી, મણિ મોતિ ભંડાર.	૧૪૬



## ૧૨

ધનો સારથપતિ જુઓ, ધૃત વિહરાવ્યું મુનિ હાથ;  
 દાન પ્રભાવે જીવડો, પ્રથમ હવા આદિનાથ ૧૪૭  
 મુનિ દાન દિયો ધન સારથિ, આજુ'ંદ હર્ષ અપાર;  
 નેમનાથ જિનવર હવા, બદવ કુળ શિષ્યુગાર. ૧૪૮  
 કલથી કેરા રોટલા, દીધું મુનિવર દાન;  
 વાસુપૂજ્ય ભવ પાછલે, જિનપદ લહ્યો નિધાન. ૧૪૯  
 મુનિ ભલો એક મારગી, વહરાવ્યો તસ આહાર;  
 સાથ મેલ્યો નિજ સારથી, તે વીર જગદાધાર. ૧૫૦  
 સુલસા રેવતી રંગસ્યુ, દાન દીધા મહાવીર;  
 તીર્થકર પદ પામસે, લહેસી તે ભવતીર. ૧૫૧  
 દાને લોગજ પામીએ, સિયલ હોઈ સોભાગ;  
 તપ કરી કર્મજ ટાલીએ, ભાવના શિવ સુખ માગ. ૧૫૨  
 ભાવના ભવનાશની, જે આપે ભવપાર;  
 ભાવના વડી સંસારમાં, જસ ગુણનો નહીં પાર. ૧૫૩  
 અરિહંત દેવ સુસાધુગુરૂ, કેવલી ભાખિત ધર્મ;  
 ઇસુ સમકિત આરાધતાં છૂટી જે સર્વી કર્મ. ૧૫૪  
 નવ પદ જાપજ કીજીએ, ચઉદ પૂરવતું સાર,  
 એસો મંત્ર ગુણીએ સદા, જે તારે નરનાર. ૧૫૫  
 સકલ તીરથનો રાજીઓ, કીજે તેહની યાત્ર;  
 જસ દરિસણું દુર્ગતિ ટલે, નિર્મલ થાએ ગાત્ર. ૧૫૬  
 અષ્ટાપદ અર્બદગિરિ, સમત શિખર ગિરનાર;  
 એ પંચ તીર્થ પ્રણુમીએ, મન ધરિ હર્ષ અપાર ૧૫૭  
 ઋષભ શાન્તિ જગ નેમજી, પાસ અને વર્ધમાન;

## ૧૩

એ પાંચ તીર્થ પ્રણમતાં, નીત આધે જીઉ વાન. ૧૫૮  
 ઉત્તમ નરનારી તણા, નામ કહ્યા એ માય;  
 તે નામ નિરંતર લીજીએ, જિમ લહે આણુંદ થાય. ૧૫૯  
 એ આતમ શિષ્યાભાવના, ગુણમણિ રચણુ ભંડાર;  
 પાપ ટલે સવિ તેહનાં, જેહ લણુ નરનાર. ૧૬૦  
 એ આતમ શિષ્યા ભાવના, જે સુણુ હર્ષ અપાર;  
 નવનિધિ તસ ઘર સંપજે, પુત્ર કલત્ર પરિવાર. ૧૬૧  
 એ સુણુતાં સુખ ઉપજે, અંગ ટલે સવિ રીસ;  
 સમતા રસમાં જીવડો, ઝીલે તે નિસ દીસ. ૧૬૨  
 ઇણુ ભવે પરભવે ભવભવે, જિન માગું તુમપી હેવ;  
 મન વચન કાયા કરી, ઘો તુજ ચરણની સેવ. ૧૬૩  
 એ ગુણી જિહાં ભાવશું, તિહાં રાંન વેલાઉલ થાય;  
 આતમશિક્ષા નામથી, સુરનર લાગે પાય. ૧૬૪  
 વીર શાસન દીપાવતો, શ્રી આનન્દવિમલ સુરીંદ;  
 પ્રમાદપંચ દુરે કર્યા, પ્રણમું તે આણુંદ. ૧૬૫  
 તાસ શિષ્ય મુનિ સિર ધણી, શ્રી વિજયદાન સૂરીશ;  
 પ્રગટ મહિમા તસ જાગતો, પાય નમે નર ઇશ. ૧૬૬  
 ઉપશમ રસનો કુંપલો, તાસ પટોધર હીર;  
 સકલ સૂરિ શિરોમણિ, સાયર જિમ ગંભીર. ૧૬૭  
 હીરવિજય ગુરૂ હીરલો, પ્રતિબોધે અકબર ભૂપ;  
 રાય રાણા સેવા કરે, જેહતું અકલ સ્વરૂપ ૧૬૮  
 મ્લેચ્છરાય જેણુ વશ કર્યો, જગ વરતાવી અમાર;  
 વિમલાચલ મુગતો કિયો, શાસન શોભાકાર. ૧૬૯

## ૧૪

કુમારપાલ પ્રતિબોધિયો, શ્રી શ્રી હેમસૂરંદ;  
 તિમ અકબર ગુરૂ હીરજી, મન ધરી અતિ આણુંદ. ૧૭૦  
 ધ્યાન નિસી નિજ પદ દીયો, નિજ મન હર્ષ અપાર;  
 વિજયસેન સૂરિ નામથી, નિત નિત હોએ જયકાર. ૧૭૧  
 કામકુંભ ચિંતામણી, કલ્પતરૂ અવતાર;  
 તસવિથીજેસિંધજી, અધિક એ ભવિ વિચાર. ૧૭૨  
 માયાબલ મૂક પરિ, સુત્ત ચરિત્ર વિચાર;  
 ભવજલ તારણુ પોત સમ, ધર્મ હયામાં ધાર. ૧૭૩  
 ધર્મ થકી ધન સંપજે, ધર્મે સુખિયા હોઈ;  
 ધર્મ ધન વાધે ઘણો, ધર્મ કરે જગ કોઈ. ૧૭૪  
 ધર્મ કરે જે પ્રાણીયા, તે સુખિયા ભવમાંહી;  
 જગમાં સહુ જીજી કરે, આવી લાગે પાય. ૧૭૫  
 ધર્મ ધર્મ સહુકો કરે, પણ ધર્મ ન જાણે કોય;  
 ધર્મ શબ્દ જગમાં ખડો, વિરલા ખુજે સોઈ ૧૭૬  
 આતમ સાખે ધર્મ જે, ત્યાં જનનું શ્યું કામ;  
 જન મનરંજન ધર્મનું, મૂલ ન એક બદામ. ૧૭૭  
 પોચેગા તખ કોહિંગા, તખલગ કહો ન જાય;  
 મન મેરો મશકરો, લડકે લાગી જાય. ૧૭૮  
 માણસ હોણા મુશિકલ હે, તો સાધુ કિહાંસે હોત;  
 સાધુ હુઆ તખ સિદ્ધ ભયા, કહેણી રહેણી કોઈ. ૧૭૯  
 સાધુ ભયા તો ક્યા હૂયા, ન ગયા મનકા દ્રેષ;  
 સમતા સુચિત લાયકર, અંતર દષ્ટિ દેખ. ૧૮૦  
 ચેતન તેં પરચેા નહીં, ક્યા હુઆ આવૃત ધાર;

## ૧૫

સાલ વિહુણા ખેતમેં, વૃથા બનાઈ વાડ.	૧૮૧
આત્મ અનુભવ વાસકિ, કોઈક નવલી રીત;	
નાક ન પસરે વાસના, કાન ગ્રહે પરતીત.	૧૮૨
જિનવાણી નિત્યે નમી, કીજે આતમ શુદ્ધ;	
ચિદાનન્દ સુખ પામીઈ, મીટેં અનાદિ અશુદ્ધ.	૧૮૩
શુદ્ધાતમ દરસ વિના, કર્મ ન છૂટે કોઈ;	
તે કારણ સુદ્ધાતમા, દર્શન કરો ચિર હોઈ.	૧૮૪
આત્મ અનુભવ તિરથે, મિટે મોહ અંધાર;	
આપ રૂપમેં ઝલહલે, નહિ તસ અંત અપાર.	૧૮૫
તે આત્મા ત્રિવિધા કહ્યો, બાહિર અંતર નામ;	
પરમાત્મ તિહાં તીસરો, સો અનંતગુણ ધામ.	૧૮૬
પુદ્ગલસેં રાતા રહે, જાને એહ નિધાન;	
તસ લાલે લોભ્યો રહે, બહિરાતમ અભિધાન.	૧૮૭

## અથ અંતર આત્મલચ્છન.

પુદ્ગલ ખલસંગી પરે, સેવે અવસર દેખ;	
તનુ આસકત જયુલકડી, જ્ઞાનભેદ પદ લેખ.	૧૮૮
બહિરાતમ તજ આતમા, અંતર આતમ, રૂપ;	
પરમાતમને ધ્યાવતાં, પ્રગટે સિદ્ધ સ્વરૂપ.	૧૮૯
પુદ્ગલભાવ રૂચિ નહીં તાપે રહે ઉદાસ;	
સો અંતર આતમ સહે, પરમાતમ પરકાસ.	૧૯૦
સિદ્ધ સ્વરૂપી જો કહે, પણ કશુ ન દેખું રૂપ	
અંતર દૃષ્ટિ વિચારતાં, એતે સિદ્ધ અનુપ.	૧૯૧

## ૧૬

- અનુભવ ગોચર વસ્તુકો, જાણે એહિ આલ્હાદ;  
 કેણુણુ સુણુણુમેં કિસુ નહી, પામે પરમ આલ્હાદ. ૧૯૨
- આત્મા પરમાત્મ હોઈ, અનુભવ રસ સંગતે;  
 દ્વૈતભાવ મલ નિસરે, ભગવંતની ભકતે. ૧૯૩
- આતમસંગે વિલસતાં, પ્રગટે વચનાતીત;  
 મહાનન્દ રસ મોકલો, સકલ ઉપાધિ રહિત. ૧૯૪
- સિદ્ધ સરૂપી આતમા, સમતારસ ભરપૂર;  
 અંતરદષ્ટિ વિચારતાં, પ્રગટે આતમ રૂપ. ૧૯૫
- આપોઆપ વિચારતાં, મન પામે વિસરામ;  
 રસસ્વાદ સુખ ઉપજે, અનુભવ તાકો નામ. ૧૯૬
- અનુભવ ચિંતામણિ રતન, અનુભવ હે રસ કૂપ;  
 અનુભવ મારગ મોક્ષકો, અનુભવ શુદ્ધ સ્વરૂપ. ૧૯૭
- ચિદાનન્દ ચિન્મય સદા, અવિચલ ભાવ અનંત;  
 નિર્મલ જ્યોતિ નિરજ્જનો, નિરાલંબ ભગવંત. ૧૯૮
- કંત કમલપર પંકથી, નિસંગે નિર્લેપ;  
 જિહાં વિભાવ દુરભાવનો, નહિ લવલેશે ખેપ. ૧૯૯
- જીવં નવનીતથી જલખલે, તબ ઘૃત પ્રગટે આસ;  
 ત્યું અન્તર આતમથકી, પરમાતમ પરકાસ. ૨૦૦
- શુદ્ધાતમ ભાવે રહ્યો, પ્રગટ નિર્મલ જ્યોતિ;  
 તે ત્રિભુવન શિર મુગટમણિ, ગઈ પાપ સવિ છાડ; ૨૦૧
- નિજ સરૂપ રહતાં થકાં, પરમરૂપ કો ભાસ;  
 સહજ ભાવથી સંપજે, ઉરતે વચન વિલાસ. ૨૦૨
- અન્તરદષ્ટિ દેખઈ, પુદ્ગલ ચેતન રૂપ;

## ૧૭

- પર પરિણતિ હોઈ વેગલી, ન પઢે તે ભવ કૂપ. ૨૦૩
- અંતરગત જાણ્યા વિના, જે પહિરે મુનિ વેસ;
- શુદ્ધ ક્રિયા તસ નવિ હોઈ, ઇમ જાણી ધરો નેહ. ૨૦૪
- અંતરગતની વાતપ્રી, નવિ જાણે મતિ અંધ;
- કેવલ લિંગ ધારિતણો, ન કરો તે પ્રસંગ. ૨૦૫
- અંતર આત્મ સ્વભાવ છે, જે જાણે મુનિરાય;
- કર્મમેલ ફરે કરે, ઇમ જાણી મન માંહ્ય. ૨૦૬
- આત્મવસ્તુ સ્વભાવ છે, તે જાણે ઋષિરાય;
- અધ્યાતમ વેદી કહે, ઇમ જાણી ચિત્તમાંહિ. ૨૦૭
- આતમ ધ્યાને પૂર્ણતા, રમતા આતમ સ્વભાવ;
- અષ્ટકર્મ ફરે કરે, પ્રગટે શુદ્ધ સ્વભાવ. ૨૦૮
- લાખ કોડ વરસાં લગે, કિરિયાએ કરી કર્મ;
- જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમાં, ઇમ જાણો તે મર્મ. ૨૦૯
- અન્તર મેલ સવિ ઉપશમે, પ્રગટે શુદ્ધ સ્વભાવ;
- અવ્યાબાધ સુખ ભોગવે, કરિ કર્મ અભાવ. ૨૧૦
- અક્ષય ઋદ્ધિ લેવા લખી, અષ્ટકર્મ કરો ફર;
- અષ્ટકર્મના નાશથી, સુખ પામે ભરપૂર. ૨૧૧
- સદા સુખી સંતોષી જન, સદા શુદ્ધ રસ લીન;
- ઇંદ્રાદિક જસ આગલે, દીસે દુઃખિયા દીન. ૨૧૨
- જે સુખ નહિ સુર રાયને, નહિ રાણા નહિ રાય;
- જે આતમ સુખ અનુભવે, તે સમ સંતોષ પસાય. ૨૧૩
- સુર ગણ સુખ ત્રિહુ કાલના, અનંત શુભુ તે કીધ;
- અનંત વર્ગે વર્ગિત કયા, તો પણ સુખ સમિદ્ધ. ૨૧૪

૧૮

તે સુખની ઈચ્છા કરો, તો મૂકો પુદ્ગલ સંગ;  
અલપ સુખને કારણે, દુઃખ લોગવે પર સંગ. ૨૧૫

### અથ પરમાત્મ લચ્છન.

પ્યારો આપ સ્વરૂપમેં, ન્યારો પુદ્ગલ ખેલ;  
સો પરમાત્મ બાણીએ, નહિ જસ ભવકો મેલ. ૨૧૬  
નામાત્મ બહિરાતમા, થાપના કારણ જેહ;  
સો અંતર દ્રવ્યાતમા, પરમાત્મ ગુણુ જેહ. ૨૧૭  
ભાવાત્મ સો દેખીએ, કર્મ મર્મકો નાશ;  
જો કચ્છા ભગવંતકી, ભાવે ભાવ ઉદાસ. ૨૧૮  
પરમ અધ્યાતમને લખે, સદ્ગુરુ કરે શુભ સંગ;  
તિણુકું ભવ સફલો હોઇ, અવિહડ પ્રગટે રંગ. ૨૧૯  
ધર્મધ્યાનકો હેત યહ, શિવ સાધનકો ખેલ;  
એસો અવસર કખ મલે, ચેત સકે તો ચેત. ૨૨૦  
વક્તા શ્રોતા સવિ મલે, પ્રગટે નિજ ગુણુ રૂપ;  
અખય ખજનો જ્ઞાનકો, તિન ભુવનકો ભૂપ. ૨૨૧  
અષ્ટ કર્મ વનદાહિકે, તપ સિદ્ધ જિન ચંદ;  
તાસ સમો અપ્પાગણે, તાકું વંદે ઈંદ. ૨૨૨  
કર્મ રોગ ઔષધ સમી, જ્ઞાન સુધારસ વૃષ્ટિ;  
શિવ સુખ અમૃત સરોવરી, જય જય સમ્યગ્ દૃષ્ટિ. ૨૨૩  
જ્ઞાન વૃક્ષ સેવો ભવિક, ચારિત્ર સમકિત મૂલ;  
અમર અગમ ફલપદલ હો, જિનવર પદવી ફૂલ. ૨૨૪  
જો ચેતે તો ચેતજે, જો ખૂજે તો ખૂજ;

## ૧૯

- ખાનારા સહુ ખાયસે, માથે પડસ્યે તુજ. ૨૨૫
- આપ સવાર્થ સહુ મિલ્યું, ન કરે તુજ કોઈ સાર;  
પરમારથ જાણ્યો નહીં, બુલ્યો તુંહિ ગમાર. ૨૨૬
- પરમારથ જખ જાણીયો, ચિહુ ગતિ દિખઈ પાસ;  
પજ્જવ સવિ દૂર લેખવે, આપહી રહે ઉદાસ. ૨૨૭
- નિરાસપણે ચિત્ત ઠરે યદા, આપહિ મમતા હોય;  
મુહૂર્ત એક રહે મમતા, સાંતરસ પાવે સોચ. ૨૨૮
- કાયા વચન મન ત્યાગ કરી, આપહિ જ્યોતિ જગાવ;  
ધાતિ કર્મકું ખય કરી, કેવલ લચ્છી પાવ. ૨૨૯
- અનંત અતિશય તસ હુવા, લોકાલોક પ્રકાશ;  
ભવ્ય ભવ પ્રતિ ખૂજક, પૂરે શિવપુર વાસ. ૨૩૦
- કર જાણે સો જગત હે, ઉપશમાવે સંત;  
જસ ઘટ રીસ ન ઉપજે, તે સદા ભગવંત. ૨૩૧
- ઉદાસીનતા સરલતા, સમતા રસ ફલ સાખ;  
પર કથનીમાં મત પડો, નિજ ગુણ નિજમાં રાખ. ૨૩૨
- જાણ્યું તો તેહતું ખરૂં, મોહે નવિ લિપાય;  
સુખ દુઃખ આવે ભવને, હર્ષ શોક નવી થાય. ૨૩૩
- આ ભવ જો સમજો નહીં, પડસે વાત ઉધાર;  
ફરી તે મલવું દોહિલું, ભમતાં ભવ અપાર. ૨૩૪
- મુરખ નર જાણે નહીં, ખિણ લાખીણો જાય;  
કાલ અચિંત્યો આવસ્યે, સરણે કો નવી થાય. ૨૩૫
- અવસર આવે અવસ્ય કરે, અવસર આવે મત ભૂલ;  
અવસર ચૂકયા જે નર, તે માણસ કોડી મૂલ. ૨૩૬



૨૦

નરભવ ચિંતામણિ સમો, જીવ તું એલે મહાર;  
 જિનશાસન મન થિર કરી, જીવ તું આપ સંભાલ. ૨૩૭  
 ભોગ ભલા તે નર લહે, હુપે દીજે દાન;  
 સમકિત સહિત શિવપદ લહે, અનંત સુખનો ઠામ. ૨૩૮

### \*શ્રી મણિચંદ્રકૃત.

ચોપાઠ.

મિચ્છત કહીએ જે કુતત્વવાસના, યથાસ્થિતિ ભવ નાવે આસના;  
 દ્રવ્ય યજ્જવ વિપર્યાસ ધરાવે, અનંતાનુબંધી હઠ કરાવે. ૧  
 ગુણવંત જાણ્યો તુહો દ્રેષ આવે, મુહુર્તથી માંડી જીવજીવ કહાવે;  
 અનંતાનુબંધીઓ ક્રોધ તે થાવે, ભવાનુબંધી તે દુર્ગતિ પાવે. ૨  
 ગુણવંત પ્રતિ દેખે આપથી હીણા, અવગુણ આગલિ કરી જુઈદીણા;  
 માન ચઢ્યો નિજ પરાક્રમ ખોલે, દુર્ગતિ તાણું ખારણું તે ખોલે. ૩

આ ચોપાઠવાળા પદમાં અધ્યાત્મજ્ઞાની શ્રી મણિચંદ્રજીએ સમ-  
 ક્રિતી અને મિથ્યાત્વીનાં લક્ષણો દર્શાવ્યાં છે. મિથ્યાત્વીને ગુણવંતપર  
 દ્રેષ પ્રગટે છે અને તે મુહુર્તથી પ્રારંભી યાવજીવ પર્યંત રહે છે.  
 મિથ્યાત્વી જીવ પોતાને ગુણવંતો કરતાં મહાન દેખે છે અને ગુણવં-  
 તોને પોતાનાથી હીન દેખે છે, મિથ્યાત્વી અન્ય જીવોના અવગુણોને

\* શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ અમદાવાદમાં સારંગપુર તળીયાની  
 યોગમાં રહેતા હતા. અમદાવાદમાં પ્રસિદ્ધ નવી કાકી જે કહેવાય છે  
 તેમના પતિએ શ્રી મણિચંદ્રજી પાસે અભ્યાસ કર્યો કહેવાય છે. શ્રી મણિ-  
 ચંદ્રજી કૃત કેટલીક સન્જાઓ અને પદો છપાઈ ગયાં છે. અવશેષ કેટલાંક  
 પદો મળી આવવાથી અત્ર તેનો ઉતારો કરવામાં આવેલ છે.

## ૨૧

ધર્મ થોડો કરી બહુત પ્રકાશે, આપ ઇમ જાણે મોરો જસ ભાસે;  
 ધર્મ દેખાડી ઠગે બહુ લોક, અનંતાનુબંધી માયા કરે ફાક. ૪  
 પરવસ્તુ અપની કરીને માને, તનમેં રંગાઈ રહ્યો નીચ ઠાણે;  
 લોભસાગર પૂરો નવી થાવે, તૃષ્ણાએ કરી દુર્ગતિ જાવે. ૫  
 એ અનંતાનુબંધી કહ્યા ચાર, એકની મુખ્યતા ગુણીતા ત્રણ ધાર;  
 નરક નિગોદ પહોંચાડે ભાઈ, હારી જાઈ આપણી ઠકુરાઈ. ૬  
 યથાસ્થિત ભાવ ઉપરે મનરંજે, ગુણ જાણ્યા પછી તેહને નહિ ગંજે;  
 ધર્મમાં માયા ન કરે પુણ્યવંત, ભણે મણિચંદ્ર પરવસ્તુ મ સંચ. ૭  
 રાગ કેદારો.

ચેતના ચેતનકું સમજાવે, અનાદિ સ્વરૂપ જાણાવેરે;  
 સુમતિ કુમતિ દો નારી તાહરે, કુમતિ કહે તિમ ચાલેરે. ચેતના. ૧  
 કુમતિ તણો પરિવાર છે બહુલો, રાત દિવસ કરે ડાહલોરે;  
 વિષય કષાયમાં ભીનો રહેવે, નવિ જાણે તે ભૂલોરે. ચેતના. ૨

આગળ કરે છે અને તેઓના સદ્ગુણોને આચ્છેદે છે. મિથ્યાત્વી અલ્પ ધર્મ કરીને ઘણો કર્યો એમ અન્યોની આગળ પ્રકાશે છે. મિથ્યાત્વી કપટ ઉપર ઉપરથી ક્રિયાડંબરે ધર્મ દેખાડીને પરને વંચના પ્રયત્ન કરે છે. સમક્રિતી ધર્મનુષ્ઠાનમાં કપટ કરતો નથી. સમક્રિતી અન્ય જીવોના સદ્ગુણોને ગ્રહણ કરે છે અને વસ્તુને વસ્તુપણે દેખે છે. ઇત્યાદિ.

આ પદમાં શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજે સુમતિ અને કુમતિના પાત્રપૂર્વક આત્માને ઉપદેશ કરીને સુમતિના ભેર રહેવા આત્માને વિવેક કરાવે છે અને કુમતિની અસારતા અવબોધાવી તેના વશમાં ન રહેવું એમ આત્માને પ્રબોધે છે. શ્રી મણિચંદ્રજી પોતાના આત્માને સંબોધે છે કે હે આત્મનં! કુમતિનો બહુ પરિવાર છે અને તે તને રાત્રી દિવસ વિકલ્પ સંકલ્પ કરાવીને દુઃખી કરે છે. કુમતિનો પરિવાર તને

## ૨૨

સુમતિ મિલવા નવિ દિયે તુજને, મોહની છાકે રાખ્યોરે;  
 ભક્ષ્યાભક્ષ્ય તુજને કરાવે, અનંતકાલ તાંઈ રાખ્યોરે. ચેતના. ૩  
 અવસર પામી ચેતના ખોલી, પ્રભુ સુમતિને ઘેર રાખોરે;  
 કુમતિને મુખે મીઠાઈ દેઈ, સુમતિ તણા ગુણુ ચાખોરે. ચે. ૪  
 ઇણે અભ્યાસે દેસિ વ્રતી આવે, અવસરિ કુમતિને છાંડેરે;  
 સુમતિ તણું વાધ્યું જાણી, સંયમ સ્ત્રી તવ આણેરે. ચેતના. ૫

વિષય કપાયમાં તન્મયતા કરાવે છે પણ તું તેના સંગે પોતે ભૂલ્યો  
 છું એમ સંવેદી શકતો નથી. કુમતિએ તને એવી રીતે વસ્ત્રમાં કરી  
 લીધો છે કે તને સુમતિ સાથે મેળાપ પણ કરવા દેતી નથી. હે  
 ચેતન! તને મોહની છાક એવી ચઢી છે કે તું સુમતિનું સ્વરૂપ અવ-  
 ખોધવા સમર્થ થઈ શક્યો નથી. કુમતિના સંગે અભક્ષ્ય ભક્ષણુ તું  
 કરે છે. આવી રીતે તારો અનન્તકાળ વહી ગયો. અવસર પામીને  
 ચેતન પોતાના આત્માને કયે છે કે હે આત્મસ્વામિન! તમારો વાસ  
 હવે સુમતિના ઘેર રાખો. કુમતિના મુખે મીઠાઈ દઈને સુમતિના સદ્-  
 વિચારોમાં તક્ષીન બની આનન્દ રસ આસ્વાદો. આત્મસ્વામિન! આ  
 પ્રમાણે સુમતિની પાસે રહેવાનો અભ્યાસ સેવશો તો **વિરતિ** તમારી  
 પાસે આવશે અને તે તમને નિરૂપાધિમય સુખની વાનગી ચખાડીને  
 તમ કરશે કે જેથી તમે સત્ય સુખના માર્ગમાં અવધૂતયોગી બનીને  
 રહેશો. હે ચેતન! **વિરતિ**ની પાસે તન્મય બનીને રહેશો ત્યારે  
**મુક્તિ**નો મેળાપ તમને અવશ્ય સુમતિ કરાવી આપશે. ચેતન પોતાના  
 સ્વરૂપે શુદ્ધ થાય છે ત્યારે તે નિર્ભય સ્થાનક પ્રાપ્ત કરે છે એમ  
 હે ચેતન! તમે પરિપૂર્ણ લક્ષ્યમાં રાખીને હવે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂ-  
 પમાં તક્ષીન બનો. શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ પોતાના આત્માને પ્રબોધે  
 છે કે સુમતિ અને કુમતિનું આવું પટંતર જાણીને પોતાના ગુણુ  
 જાણો અને તેમાં રમણુતા કરો એટલે આપોઆપ પરમાત્મારૂપ દેખાશો.

૨૩

સુમતિ સ્ત્રી પરિવારે વાધી, તળ મુકિતવધૂ મેલાવેરે;  
 આપ સ્વરૂપે ચેતન થાવે, તળ નિર્ભયસ્થાનક પાવેરે. ચેતના. ૬  
 આપ સ્વરૂપ થયાસ્થિત ભાવે, જોઈને ચિત્ત અણ્ણરે;  
 કુમતિ સુમતિ પટંતર દેખી, ભણે મણિચંદ્ર ગુણુ બણ્ણરે. ચે. ૭

ભાવાર્થ:—અધ્યાત્મ રસમગ્ન શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ આ સંસારની અસારતાનો પૂર્ણ નિશ્ચય કરીને વિવેક અને જ્ઞાનથી પ્રભોધે છે કે, આ સંસારમાં કોઈ કોઈના કાર્ય માટે નથી. મૂઠ જીવ મોહ વડે પોતાનું આયુષ્ય વ્યર્થ ગુમાવે છે અને જે સુખનો માર્ગ છે તેનાથી પરાડુ-મુખ રહે તે. શબ્દ-રૂપ-રસ-ગંધ અને સ્પર્શ વિષયોમાં શુભ અને અશુભતાને માની પરવસ્તુમાં મિથ્યા મુઝે છે. ચેતન એ પોતે ચૈતન્ય સ્વભાવ વિશિષ્ટ છે છતાં જડના સ્વભાવમાં ચેતન મુઝાયો એ પણ એક આશ્ચર્ય છે. ચેતન અજ્ઞાનયોગે જડસ્વભાવમાં મુઝાઈને યથાસ્થિત વસ્તુ સ્વભાવને અવબોધી શક્યો નહિ તેમજ ચેતન પરવસ્તુઓમાં મારું તારું કરીને રાગી રહ્યો. અહો ! ચેતન થઈને જડમાં મુઝાયો અને પોતાનામાં રહેલા શાન્ત રસને તે જાણી શક્યો નહિ. જ્યારે ત્યારે પણ ચેતન સ્વરૂપમાં આવ્યા વિના અનન્તાનન્દમય શ્ર્ધ શકવાનો નથી. જડની સંગતિ કરવાથી આત્મામાં જડતા વ્યાપી રહી છે અને તેથી જ્ઞાનમાર્ગ ઢંકાઈ રહ્યો છે. અહો આત્મા એવો જડ અજ્ઞાની બની ગયો છે કે જે મન-વચન અને કાયાના યોગે જે જે કરે છે તેમાં હું કંઈ છું એવી અહંવૃત્તિ ધારણુ કરે છે અને તેથી પરભાવનો કર્તા હતાં બનીને કર્મ ગ્રહણુ કરે છે. અજ્ઞાનત્વથી યોગ અને કપાયથી પોતાને ભિન્ન જાણી શકતો તથી. યોગવડે અને રસ-વડે પોતાના આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં કર્મરૂપ જડને યાંધે છે અને તેથી સ્વકૃત કર્મને ભવોભવમાં નાના અવતારો ધારણુ કરીને ભોગવે છે. યોગથી પ્રદેશબન્ધ પડે છે અને કપાયથી રસ સ્થિતિ યંધ

૨૪

## રાગ ઉપર પ્રમાણે.

કોઈ કિનકું કાળ ન આવે, મૂઠ મોઢે વેલા ગમ્માવેરે;  
 શબ્દ રૂપરસ ગંધ ફરસાવે, શુભશુભ દુઃખ સુખ પાવેરે. કોઈ. ૧  
 જડ સ્વભાવ ચેતન મુઝયો, યથાસ્થિત ભાવ ન ખુઝયોરે;  
 તેરી મેરી કરતો અલુબ્યો, શાન્તરસ ભાવ ન સુબ્યોરે. કોઈ. ૨  
 જડકી સંગતે જડતા વ્યાપી, જ્ઞાનમારગ રહ્યો ઢાંકીરે;  
 યોગ કરે તે આપે જાણે, હું કરતા કહે થાપીરે. કોઈ. ૩

પડે છે. આત્મા પરસ્વભાવે રમણતા કરવાથી પરનો કર્તા હતાં બનીને ભવભ્રમણ કર્યા કરે છે. જ્યારે આત્માને સત્ય વિવેક પ્રગટે છે ત્યારે સર્વ જડ પદાર્થોથી હું ભિન્ન છું અને બાહ્યગરની બાહ્ય સમાન સર્વ દશ્ય પ્રપંચ ધૂળ જેવા છે એમ ભાસે છે. કર્મના ઉદયથી બાહ્ય શુભાશુભ સંબંધ પ્રગટે છે તેમાં કોઈ શુભાશુભ દશા તથા તેના સંબંધો સદા રહેતા નથી. આ પ્રમાણે આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં રમે છે ત્યારે તેને કામ ભોગની વાંચ્છના રહેતી નથી. શ્રી મણિચંદ્રજી જણાવે છે કે જ્યારે આત્મા અને જડ વસ્તુને યથાસ્થિત ભાવે જાણવામાં આવે છે ત્યારે સુખને સુખરૂપ જાણે છે અને સ્વભાવ રમણતામાં સુખ માની તેમાં રમે છે.

સારાંશ—જેણે પોતાના આત્માને અનુભવ્યો છે તે ચાર યમને દેખી શકે છે. ૧ ઈચ્છા, ૨ પ્રવૃત્તિ, ૩ સ્થિર અને ૪ સિદ્ધ્યમનું સ્વરૂપ અવબોધીને ધર્મપ્રવૃત્તિમાં સ્વમનને જોડીને યોગના શબ્દાર્થને સિદ્ધ કરે છે. યોગીને પ્રથમ યમમાં અહિંસાદિકની વાર્તા કરતાં અને શ્રવણ કરતાં મીઠી લાગે છે. જિનની આજ્ઞા આરાધવાપર તે પ્રેમને ધારે છે અને અવશેષ અન્ય બાબતો તેને અનિષ્ટ લાગે છે. દ્વિતીય-યમમાં પ્રવૃત્ત યોગી ઝાઝી એવી પ્રમાદ દશા તેને હોય છે તથાપિ

## ૨૫

યોગ કષાય ન જુદા જાણે, યોગે પ્રકૃત પ્રદેશ જડ ઝાંધેરે;  
 કષાય રસ સ્થિતિનો કર્તા, સંસાર સ્થિતિ બહુ વાધેરે. કોઈ. ૪  
 સર્વ પહારથથી હું અલગો, એ બાજુગરકી ધૂલિ બાજુરે;  
 ઉદયાગતિ ભાવે એ નીપજે, સંસાર આત નહુકો સાજુરે. કોઈ. ૫  
 અન્તરાતમ તે નર કહીએ, કામભોગ નવી ઇચ્છેરે;  
 ભણે મણિચંદ્ર યથાસ્થિત ભાવે, સુખ દુઃખાદિકને પ્રીછેરે. કોઈ. ૬

તત્ પરિહાર કરવા અને યમ પાળવાને તત્પર અને છે તે જીનેશ્વરની આજ્ઞામાં મગ્ન રહે છે. ત્રીજા યમમાં યમી યોગી પોતાના આત્માની રતિમાં વિહરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે અને પૌદ્ગલિક રતિ અને તેના હેતુ-ઓથી નિવૃત્ત થઈ અપ્રમત શુભરૂપે અને છે અને ખાવીશ પરિષદરૂપ શત્રુઓને અપ્રમતદશામાં રહીને જીતે છે અને પોતે શાન્તસ્વરૂપ અને છે. જ્યારે યોધી યમની દશાને પ્રાપ્ત કરનાર યોગી અને છે ત્યારે પરમાત્માની શુદ્ધ દશા સાધવાને માટે પ્રવૃત્ત થઈને અપ્રમત દશાએ શુદ્ધ પરમાત્મા સ્વરૂપ પોતાના આત્મામાં પ્રગટાવે છે અને પોતાના આત્માને પરમાત્મરૂપે બનાવે છે. પોતે કર્મ કલંકથી રહિત શુદ્ધ અને છે. **इच्छा, प्रवृत्ति, स्थिर** અને **सिद्ध** આ ચાર યમી જીવને અનુક્રમે આરાધના થાય છે. **इच्छा** વિના પ્રવૃત્તિ હોતી નથી અને પ્રવૃત્તિ વિના સ્થિરત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી અને સ્થિર યમ વિના **सिद्धयम-**ની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ઉત્તરોત્તર યમ પ્રતિ પૂર્વ યમને કારણતા છે એમ સિદ્ધ થઈ શકે છે. **इच्छा, रुचि, प्रेम, राग, स्नेह, लगनी** આદિ પર્યાયો છે. વીતરાગનાં વચનો શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા થવી એ મહાપુણ્યોદયથી અને છે. શ્રી વીતરાગ પ્રભુનાં વચન શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા થતાં સમ્યક્ત્વનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. ઇચ્છા છે ત્યાં માર્ગ છે અને ત્યાં પ્રવૃત્તિ છે એ સૂત્ર વારંવાર માનનીય છે. ઇચ્છા યમની

૨૬

## રાગ આશાવરી.

અનુભવ સિદ્ધ આતમ જે હોવે, યમ ચતુષ્ટય જોવેરે;  
 ઇચ્છા પ્રવૃત્તિ સ્થિર સિદ્ધ યમમાં, ખીજે શક્તિ ચિત્ત જોડેરે. અ. ૧  
 પ્રથમ યમે અહિંસાદિક વાર્તા, કરતાં સુષુતાં મીઠીરે;  
 જાણે જિનની આણુ આરાધક, ખીજી વાત અનીઠીરે. અ. ૨

પ્રાપ્તિ થતાં પ્રવૃત્તિ યમની પ્રાપ્તિ થાય છે. ઇચ્છાની સાથેજ પ્રવૃત્તિ યમની પ્રાપ્તિ થવી એવો એકાન્ત નિયમ બાંધી શકાય છે. ઇચ્છા યમની સિદ્ધિની સાથે કેટલાક જીવોની પ્રવૃત્તિ યમની સમ્મુખતા પ્રાપ્ત થાય છે અને કેટલાકોને અવિરતિના ઉદયથી થતી નથી. પ્રવૃત્તિ યમની સિદ્ધિ થતાં સ્થિરતા આવે છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિ એ કારણ છે અને સ્થિરતા એ કાર્ય છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિના ગુણુ સ્થાનકમાં વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ અનેક ભેદો પડે છે. પ્રવૃત્તિ યમમાં પ્રમાદ દશા ઝાઝી હોય છે. છટ્ટા ગુણુ સ્થાનક પર્યંત પ્રવૃત્તિ છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિવડે ન્યારે સ્થિર યમ થાય છે ત્યારે સાધુપંથ મહાવ્રતમાં સ્થિર રહે છે અને બાવીસ પરિપહોને જીતી ચોથા સિદ્ધ યમને પ્રાપ્ત કરી સુખમય થાય છે.

ભાવાર્થ:—વસ્તુને વસ્તુના ધર્મ પ્રમાણે યથાસ્થિત દેખવાથી સમ્યક્ત્વ દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે વસ્તુ જે જે પર્યાયોવડે જેમ યુક્ત હોય તેને તેમ દેખવાથી સમ્યક્ત્વ દર્શન ગણી શકાય છે. જેવી રીતે જિને દ્રવ્ય પર્યાયોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેવી રીતે દ્રવ્ય અને પર્યાયોનું સ્વરૂપ અવગત કરવાથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. કર્મરૂપ પર્યાયોને શ્રી કેવલજ્ઞાનીએ જેવી રીતે જ્ઞાનમાં દીક્ષા છે તેવા તે ઉદયમાં આવે છે. કર્મવિપાકનાં બાહ્ય નિમિત્તો ખરેખર દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલ અને ભાવની અપેક્ષાએ વ્યવહારથી અનેક રીતે દેખાય છે પરંતુ તથા-વિધ કર્મ રૂપ કારણુ તો પોતાની પાસે છે. તેનો વિપાક ભોગવતાં

૨૭

બીજે યમે પ્રવૃત્ત જિન આણુ, પ્રમાદ દશા તસ ઝાઝીરે;  
 યમ પાલવાને તત્પર યોગી, જિન આણુમાં માઝીરે. અ. ૩  
 ત્રીજે યમે યમિની રતિચ્ચારી, અપ્રમત્ત શુભ રૂપરે;  
 પરિસહા પરિવચરી તે પાસે, હોવે તે શાન્ત સ્વરૂપરે. અ. ૪  
 સિદ્ધયમ તે ચોથો કહીએ, પરાર્થક સાધક શુદ્ધરે;  
 ભણુ મણિચંદ્ર યોગ દષ્ટાન્નત, વચન શ્રી હરિભદ્ર યુદ્ધરે. અ. ૫

સમભાવે વર્તવાની જરૂર છે. સમ્યગ્દર્શની કર્મવિપાકને દેખી તેનાથી પોતાના આત્માને ભિન્ન માનીને આન્તરિક્ષપયોગથી ઉદ્દાસીન રહે છે. અર્થાત્ તટસ્થ ભાવથી હર્ષ શોક નહિ ધારણ કરતાં તે તે કાળે પ્રાપ્ત થનાર કર્મવિપાકોને અદીનભાવે વેદે છે. આજ નિમિત્તે કેચિન્જીવો દુઃખપદ તરીકે દેખાતા હોય તથાપિ તેઓનાપર દ્વેષાદિકને ધારતો નથી અને તેમને દોષ દેતો નથી. આવી સમ્યગ્દર્ષિ જીવની આન્તરિક વિવેક શક્તિ હોય છે. કર્મવિપાકો ભોગવતાં છતાં સમ્યગ્દર્ષિ જીવની દશા હોય છે તે આ ઉપરથી અવખોધાર્થ શકાશે. શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ સમ્યગ્દર્શનની દશા જણાવીને આગળ જણાવે છે કે હું કર્તા છું એવું પરમાં માનતાં કર્મ અંધાય છે, અહંવૃત્તિ પ્રગટવાથી કર્મ અંધાય છે અને અંધાયલાં કર્મો સત્તાગત રહે છે અને ઉદયનાં નિમિત્તો પામીને ઉદયાગત થાય છે. કોઈપણ ઉદીરણા કરીને કર્મને ઉદયમાં લાવી ભોગવે છે. અંધ વેળાએ કપાયથી જેવો રસ પડે છે તેવો કર્મોદયમાં રસ હોય છે અને તે વેકવો પડે છે. ઉત્કૃષ્ટ ભંગે કર્મ નીકાર્યો ન હોય તો તે તપશ્ચરણ ધ્યાનાદિવડે અંધમાંથી ટળી જાય છે. ઉત્કૃષ્ટ ભંગે નિકાચિત કર્મ આંધ્યાં હોય છે તો તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો થતો નથી. નિકાચના વિના પણ કોઈ કર્મ ઉદયમાં આવે છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ મળતાં કર્મ ઉદયમાં



## અધ્યાત્મકાંડાગ.

સમકિત તેહુ યથાસ્થિત ભાવે, જેહુ યમ પન્નજવ હુઇ સ્વભાવે;  
 તેહુ પન્નજવ જિન દેખે નાણે, ઉદય વેળા તે આવે ટાણે. સ. ૧  
 આહ્ય નિમિત ઘણી રીતે ભાસે, પણુ તથાવિધ કારણુ છે પાસે;  
 તે દેખી ઉદાસી ન રહેવે, કોઇને દોષ તેહુ નવિ દેવે. સ. ૨  
 હું કર્તા માને કર્મ બંધાય, તેહુ કર્મસત્તા વઇ થાવે;  
 ઉદય માફિક બંધ ઉદય આવે, તેહુ વિના કેઇ ઉદીરણુ પાવે. સ. ૩

આવે છે અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવે વિપાક ભોગવીને પૂર્ણ કરાય છે. કર્મવિપાક પૂર્ણ થવાને યોગ્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી કર્મે વિપાક ભોગવવો પડે છે. માટે હે ભવ્ય જીવો! તમે કર્મવિપાક ભોગવતાં મુંઝાઇ જાઓ નહિ. શુભાશુભ કર્મવિપાકો ભોગવતી વખતે હર્ષ અને શોકનો ત્યાગ કરીને સમભાવને ધારણુ કરો અને કર્મના યથાસ્થિત ભાવને જાણીને મનને સમભાવમાં રાખો. એમ શ્રી મણિચંદ્રજી કહે છે. સમ્યક્ત્વ દર્શનની આવી દશા જાણીને આત્મજ્ઞાની મહાપુરૂષ સાંસારિક સંબંધોમાં સમભાવને ધારણુ કરીને અંતરથી આત્મસ્વભાવમાં રમણુતા કરે છે અને અધિકાર પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે.

ભાવાર્થ—શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ પોતાના આત્માને સંખોદ્રે છે કે હે ચેતનજી! તમે આ દુનિયાની સર્વ વસ્તુઓથી ભિન્ન છો. પરદ્રવ્યરૂપ સર્વ વસ્તુઓ કદાપિ પોતાની થઈ નથી, થતી નથી અને થવાની નથી. જ્યારે આ પ્રમાણે વસ્તુ સ્થિતિ છે ત્યારે તું પરવસ્તુઓ પર અહં મમત્વ કલ્પનાથી કેમ પ્રેમ ધારણુ કરે છે? અજ્ઞાત તારે પર જડ વસ્તુઓ પર પ્રેમ ન ધારણુ કરવો જોઈએ. જે કર્મ વડે ચેતનજી તમે બંધાયો છો તેથી તમે પોતાની ઠકરાઇ અર્થાત્ પ્રભુતા

૨૯

નિકાચના વિણુ બંધ ખીરી જાવે, નિકાચનાવણુ કોઈ ઉદયે આવે;  
બંધ વેલાએ જેવો રસ હોઈ, ઉદય વેલાએ તેહવો તિહાં સોઈ. સ. ૪  
દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવ મિલે આવે, તવ વિપાકતે પૂરો થાવે;  
તેણે કારણે તુમે સમતા આણો, લણે મણિચંદ્ર યથાસ્થિત જાણો. સ.

રાગ આશાવરી.

ચેતન તુમ હો આપહિ ન્યારા, પરવસ્તુ ઉપર ધરે ક્યા ખ્યારા;  
જિણે કરી બંધાણુ લાઈ, હારી મૂકી આપણી ઠકુરાઈ. ચેતન. ૧  
માયા કરી પાસમાં તુમ પાડ્યા, મુખ મીઠાઈ દેઈ ભમાડ્યા;  
છાંડશો નિદ્રા જબ મોહ કેરી, તો જાણે શો એ દુર્ગતિ ફેરી. ચે. ૨

હારી ગયા છે અને સર્વે પરવશં દુઃખં એ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થયા છે. મોહે તમને માયાવડે પાસમાં પાડ્યા છે એમ હે ચેતનજી તમે નિશ્ચયતઃ અવબોધો. હે ચેતનજી ! તમને મોહે મુખે મીઠાઈ દેઈને ભમાડ્યા છે—ભમાડ્યા છે. તમે જ્યારે મોહની નિદ્રાનો ત્યાગ કરશો ત્યારે જાણુશો કે અરે મોહમાં ફસાવાથી દુર્ગતિ ભ્રમણુ કરવું પડે છે. જ્યાં સુધી મોહના વશમાં પડી રહેવાતું છે ત્યાંસુધી આગમોનો અભ્યાસ કરીને આગમી એવું નામ ધરાવવું અથવા માનરૂપ હસ્તિપર ચઢીને વાકુપાટવથી ઉપદેશ કરવો તે સર્વ મિથ્યા છે એમ ચેતનજી માનો. ક્ષયોપશમ વિના ધર્મની બહુ ક્રિયાઓ કરી તેતું ફળ એટલું થયું કે તેથી સુરપદવીની પ્રાપ્તિ થઈ પણ સિદ્ધ ગતિની પ્રાપ્તિ થઈ નહિ. સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના ભૂતકાળમાં બાહ્ય ધર્મ ક્રિયાઓ વડે સુરપદવીઓ પ્રાપ્ત કરી અને ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત કરી શકાશે પરન્તુ તેથી ભવબ્રમણુનો અંત આવનાર નથી એમ શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ પ્રબોધે છે. સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મોહથી વિરામ પામવારૂપ વિરતિ

## ૩૦

આગમ પઠી આગમી નામ કીના, માને ચઢી ઉપદેશ બહુ દીના;  
 ક્ષયોપશમ બીન કિરિયા બહુ કીની, તાકો ફલ સુરપદવી લીની. ચે.  
 જબ તાંઈ પ્રમાદદશા નવિ જાવે, તબ તાંહી તુમ સંસાર લભાવે;  
 મોહપિશાચ તુમ દુઃખ દેખાવે, અપ્રમત્ત ચાબક રૂડિ હાથે આવે. ચે.  
 ઉદયાગત વસ્તુ યથાસ્થિત ભાવો, બંધ નિકાચનનો નહિ કોઈ દાવો;  
 ભણે મણિચંદ્ર ઇમ કર્મ બપાઈ, જિમ પામો અપની ઠકુરાઈ. ચે. પ

ચારિત્ર્યની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ. પરવસ્તુઓમાં થતી મરજી રમણુતા-  
 રૂપ રતિથી વિરમીને આત્મ ધર્મ ચારિત્ર્યમાં આત્મ વીર્યને પરિણુમવ-  
 વાની જરૂર જ્ઞાનીઓએ સ્વીકારી છે. આત્મ ધર્મમાં રતિ કરવામાં  
 પ્રમાદ નડે છે. જ્યાં સુધી પ્રમાદ દશા નડે છે ત્યાં સુધી પ્રમાદ પોતાના  
 અગ્રવડે જીવને સંસારમાં પરિભ્રમણે છે અને અસહ્ય નાના દુઃખો વડે  
 આત્માને પીડે છે. હે ચેતનજી ! તમને મોહરૂપ પિશાચ દુઃખ દેખાડે  
 છે અર્થાત્ મોહપિશાચના વશમાં થવાથી અનેકશઃ દુઃખો પોતાને  
 દેખવાં પડે છે. જ્યારે અપ્રમત્ત ચાલુક વડે મોહપિશાચને મારવામાં  
 આવે છે ત્યારે મોહપિશાચને જીતી શકાય છે. હે ચેતનજી ! તમે  
 કર્મોદય વસ્તુને યથાસ્થિત ભાવો અર્થાત્ વિચારો અને કર્મવિપાકો  
 ભોગવતી વખતે આત્માને આત્મ સ્વભાવે જાણો અને તે પ્રમાણે  
 સમભાવે વર્તો કે જેથી નિકાયિત કર્મ બાંધી શકાય નહિ. હે ચેતન !  
 તમે સમભાવે વર્તો તો નિકાયિત કર્મ બાંધવાનો દાવો રહી શકે  
 નહિ. શ્રી મુનિરાજ મણિચંદ્રજી કથે કે આ પ્રમાણે સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન  
 સમભાવ વર્તવાથી કર્મનો નાશ થતાં ચેતનજી તમે પોતાની પ્રભુતા  
 પામી શકો.

૩૧

## વાચક શ્રી યશોવિજયજી કૃત\*

૫૬.

ગુરૂપ્રશાદ આતિમરતિ પાઇ, તામેં મનભયો લીન;  
 ચિદાનન્દધન અળહુઇ ખેડે, કાહુકે નહિ આધીન. ૧  
 ઘટ પ્રગટી સવિસંપદાહો,  
 ઈંદ્રાણી સમતા પવિધીરજ જસઘટ જ્ઞાનવિમાન;  
 જળ સમાધિ નંદન વનમેં ખેલે, તળ હમ ઈંદ્ર સમાન. ૨  
 ચકરત્ન આયતહે જયણુવિસ્તૃત, શિરપર જ્ઞાનહિ છત્ર;  
 ચકવર્તિકી ચાલિ ચલતુ હૈ, કહા કરિહે મોહઅમિત્ર. ૩

ભોજક લલ્લુભાઈ ક્રીશોર વીસનગરવાળાની જુની પોતણીસો વર્ષ ઉપરની ગોપડીમાંથી શ્રી મણિચંદ્રજીનાં પદો તથા ઉપાધ્યાયનું પદ લખેલું હતું તેનો અત્ર ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે.

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય પોતાના હૃદયમાં પ્રગટેલા ઉભરાઓને બહાર કાઢતા છતાં કયે છે કે:—મેં ગુરૂની કૃપાએ આત્માની સહજનન્દરિતિ પ્રાપ્ત કરી છે. આત્માના સ્વરૂપમાં મારું મન લીન થઈ ગયું છે. આત્માના સ્વરૂપમાં રમણુતા કરવી એજ મને હવે ગમે છે. હવે તો અમે ચિદાનન્દધન થઈ ખેલ્યા છીએ. હવે અમે કોઈના અધીન નથી. કોઈની દરકાર રાખીએ એવા અમે નથી. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય કયે છે કે, અમારા હૃદયમાં સર્વ સંપદાઓ પ્રગટી છે. અમે આત્મારૂપ ઈન્દ્ર છીએ અને સમતારૂપ અમારી ઈન્દ્રાણી છે. ધૈર્યરૂપ વજ્રને અમે ધારણ કરીએ છીએ. આહુનું વજ્ર જેમ પર્વતના ચૂરે-ચૂરા કરી નાખે છે તેમ આત્મારૂપ ઈન્દ્રનું ધૈર્યરૂપ વજ્ર અનેક પ્રકારના ચિંતા, ભય, વિકલ્પ, સંકલ્પ વગેરે પર્વતોને છેદી નાંખે છે.

## ૩૨

સુધાકુંડ સમાન બ્રહ્મવચનકે, આએ અનુભવ ભોગ;  
 નાગલોક ઠકુરાઈ પાઈ, તાથે અધિક કુંન ભોગ. ૪  
 ભએ નિસ્તેજ કુદર્શન તારા, નાઠે દુર્જન ચોર;  
 હૃદય વિવેક દિવાકર ઉદયો, મિટગયો મદનકો ભોર. ૫  
 શુકલપક્ષ અધ્યાતમ ઉદયો, સમકિત ચંદ અમંદ;  
 સકલકલામૃત અમૃતવિલાસી, વરસત હર્ષકે બિન્દુ. ૬

આત્મારૂપ ધન્દ્રનું જ્ઞાનરૂપ વિમાન છે તે ઉચું ઉડે છે તેના પર અમે ખેડા છીએ. અમારો આત્મા ધન્દ્રરૂપ હોઈને તે સમાધિરૂપ નન્દન વનમાં ખેડે છે. આવી દશામાં અમે સદ્વિચારો અને સદાચારોવડે અમે ધન્દ્રસમાન છીએ.

ઉપાધ્યાય કહે છે કે અમે ચક્રવર્તિ છીએ. ભાવ ચક્રવર્તિની રીતિ પ્રમાણે વર્તતાં મોહરૂપ શત્રુ અમારું કંઈ પણ અહિત કરી શકનાર નથી. વિસ્તારવાળી છવ યતના તેજ અમારું ચક્ર રત્ન છે અને અમારા આત્મારૂપ ચક્રવર્તિ પર જ્ઞાનરૂપ છવ ધારણુ કરવામાં આવે છે. આવી આત્માની ચક્રવર્તિ દશામાં અમારે કોઈ વાતની કમીના નથી. સુધા અર્થાત્ અમૃત કુંડ સમાન આત્મ જ્ઞાન વચનથી અમને અનુભવ યોગ પ્રાપ્ત થયો છે તેથી અમોને નાગ લોકની ઠકુરાઈ પ્રાપ્ત થઈ છે. આત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃત પીનારા એવા અમારા કરતાં નાગલોક કંઈ વિશેષ નથી કારણુ કે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃત પાનથી અન્નર અમરરૂપ થઈ શકાય છે.

અમારા હૃદયમાં આત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્ય પ્રગટતાં કુદર્શનરૂપ તારાએ નિસ્તેજ બની ગયા અને દુર્જનરૂપ ચોરો દૂર ભાગી ગયા. કામદેવનું જોરે ભાગી ગયું. અમારા હૃદયમાં શુકલપક્ષરૂપ અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો ઉદય થયો છે અને અમન્દ સમ્યક્ત્વરૂપ ચંદ્રનો ઉદય થયો છે અને

## 33

દ્રવ્યભાવ પરિણામ ચરણકે, દક્ષિણ ઉત્તરશ્રેણિ;  
 જસકર વિદ્યાધરપદ પાયો, યાગતિ પાઈ કેણિ. ૭  
 દર્શન જ્ઞાનચંદ્ર રવિલોચન, સ્થિરતા કમલા કંથ;  
 સુખસાગરમે' મગન રહતુહે, હમ હરિલચ્છનવંત. ૮  
 અધ્યાતમ કૈલાસવિરાજે, વૃષભસભા ઉત્તંગ;  
 વિરતિ ચતુરતા ગંગાગોરી, સેવિત શંકર રંગ. ૯

તેથી સકલ કળાને ધારણ કરનાર અમૃત વિકાસી હર્ષનાં ગિન્દુઓ અમારા અસંખ્ય પ્રદેશમાં વર્ષાં રહ્યાં છે.

અમે ભાવવિદ્યાધરની પદવીને ધારણ કરનારા બન્યા છીએ. ચારિત્રના દ્રવ્ય અને ભાવ પરિણામ તે દક્ષિણ અને ઉત્તરશ્રેણિયો જાણવી. શ્રી યશોવિજયજી કહે છે કે મેં ચારિત્રના દ્રવ્ય અને ભાવ પરિણામની દક્ષિણ અને ઉત્તર શ્રેણિયોવડે મારા હસ્તમાંજ વિદ્યાધર પદ પ્રાપ્ત કર્યું છે. આવી પદવી કહો-આવી દશા વિના કહો અન્ય કોણે પ્રાપ્ત કરી છે? અર્થાત્ અન્ય કોઈએ એની પદવી પ્રાપ્ત કરી નથી. સારાંશ કે અધ્યાત્મ જ્ઞાનવિના અન્ય કોઈએ એની પદવી પ્રાપ્ત કરી નથી.

અમે શ્રીકૃષ્ણ અર્થાત્ હરિરૂપ છીએ. અમારો આત્મા હરિ છે. દર્શન અને જ્ઞાનરૂપ ચંદ્ર અને સૂર્યરૂપ લોચનને ધારણ કરનાર અને સ્થિરતા રૂપ લક્ષ્મીના અમે સ્વામી છીએ અને સુખ સાગરમાં સ્થિરતારૂપ લક્ષ્મીની સાથે આનન્દ કરીએ છીએ. આવી દશાએ હરિના વક્ષણવાળા અમે છીએ.

ઉપાધ્યાય કયે છે કે અમારો આત્મા મહાદેવ છે. અધ્યાત્મ-જ્ઞાનરૂપ કૈલાસ પર્વતપર અમારો આત્મારૂપ શિવ વિરાજે છે. સંતો-રૂપ વૃષભના ઉપર અમે બેસીએ છીએ. વિરતિરૂપ ગંગાને અમે

## ૩૪

આહ્યભાવ રચનાકે પ્રહ્લા, ઇમિકારણ મુખહોતિ;  
 અંતરંગ રચનાકે પ્રહ્લા, હમ લએ આપ ઉઘોત. ૧૦  
 તીનભુવન વિભુતા અતિ અહ્ભુત, જિનપદ તો નહિ દૂર;  
 સિદ્ધયોગ અધ્યાતમશક્તિ, પ્રગટિત પુણ્ય અંકુર. ૧૧  
 ચિંતામણિ સુરતનુ સુરધેનુ, કામકલશ ભયો પાસ;  
 અષ્ટમહાસિદ્ધિ નવનિધિ નિરખે, આપમેં આપવિલાસ. ૧૨

ધારણ કરીએ છીએ અને ચાતુર્યરૂપ ગોરી ( પાર્વતી )ના અમે ધારક છીએ. આ સ્થિતિથી અમારો આત્મારૂપ મહાદેવ આનન્દમાં લયલીન રહે છે. આહ્ય ભાવની રચનાનો કર્તા પ્રહ્લા છે અને અમારા આત્માના અન્તરંગ ગુણ સૃષ્ટિના કર્તા પ્રહ્લા છે માટે વસ્તુતઃ અમારો આત્મા પ્રહ્લા છે. સ્વયં આત્માજ અમારો પ્રકાશ રૂપ થયો અને અમારો આત્માજ પ્રહ્લા છે એમ પ્રકાશીએ છીએ. ત્રણ ભુવનની પ્રભુતા જ્યાં અત્યંત અહ્ભૂત છે એવું જિનપદ દૂર નથી. સિદ્ધયોગ રૂપ અધ્યાતમ શક્તિ છે અને તે અનન્ત પુણ્યાંકુરથી પ્રગટે છે. ચિન્તામણિ, કલ્પ-વૃક્ષ, કામકુંભ, અને સુરધેનુ ઇત્યાદિ સર્વે અમારામાં છે એમ હવે અવખોધાયું. શ્રીમદ્ કથે છે કે અધ્યાતમજ્ઞાનદષ્ટિએ આત્મજ્ઞાની અષ્ટ-સિદ્ધિ અને નવનિધિને પોતાના આત્મામાં દેખી શકે છે.

આ પ્રમાણે જે અમારામાં સર્વે ભાસ્યું તે શ્રી સદ્ગુરુના પ્રતાપે જાણ્યું. જેણે આ સર્વનું કારણ જે ધર્મ વ્યવહાર તેને સમર્પ્યો. શ્રીમદ્ કથે છે કે જ્ઞાનયોગ ગર્ભિત શુભ ક્રિયાઓ ખરેખર ધર્મના પરમ આધારભૂત છે, જે ધર્મના વિચારો અને આચારોવડે સમ્પન્ન વ્યવહારી થયો તે નિશ્ચય પદને પ્રાપ્ત કરે છે. તત્સંબંધમાં ઉપાધ્યાયજી કથે છે કે તૃપ લાંછનો જેનામાં હોય છે તે મનુષ્ય રાજ્યને પામી રાજા અને છે. તદ્વત્ જે સમ્પન્ન ધર્મ વ્યવહારી બની આત્માના સદ્-

## ૩૫

એ પ્રસાદ સવિ સુશુદ્ધ લજ્જનકો, જિનદિનો વ્યવહાર;  
 જ્ઞાનયોગ ગલિત શુભ કિરિયા, ધરમકો પરમાધાર. ૧૩  
 વ્યવહારી નિશ્ચય પદ પાવે, જ્યું નૃપ લંછન રાજ;  
 વ્યવહારે નિશ્ચય અનુસરતાં, સીજે સકલહિત કાજ. ૧૪  
 વાયક જસ વિજયે ઇમ દાખી, આતમસાખિ રુદ્ધિ;  
 ભાખી સદ્ગુરુ અનુભવ ચાખી, રાખીયે કરિ ધન વૃદ્ધિ. ૧૫

ગુણોને ખીલવે છે તે શિવ રાજ્યને પ્રાપ્ત કરે છે. વ્યવહાર વડે નિશ્ચય ધર્મને અનુસરતાં સકલહિત કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. વાયક શ્રી યશો-વિજયજીએ આત્મ સાક્ષીએ આત્માની ઋદ્ધિને દેખાડી છે. શ્રી સદ્-ગુરુ મહારાજની પાસે રહી અનુભવ જ્ઞાનનો રસ સ્વાદીને આત્મહિત શિક્ષા ભાખી છે તે હિત શિક્ષાને હૃદયમાં મેઘની વૃદ્ધિની પેટું ધારણ કરીએ તો આત્મા ગુણોની ઘણી વૃદ્ધિ થાય.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયના પદમયોદ્દગારથી અવખોધવાનું કે અધ્યાત્મ-જ્ઞાન દૃષ્ટિથી પોતાના આત્માની ઉચ્ચતા કરી શકાય છે અને પોતાના આત્મામાં અનન્ત સુખ છે એવો અનુભવ કરી શકાય છે. પોતાના આત્મામાં વાસ્તવિક સુખ છે એવો અનુભવ પ્રગટતાં દુનિયાની મોહ દશાથી પોતાનું મન પાછું હડે છે અને પરવસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટે અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓ, ચિન્તાઓ, ભય, અને શોક વગેરે જે જે મોહ ચાળાઓ થાય છે તે પશ્ચાત્ થતા નથી. અને આત્મામાં પરમ સંતોષ પ્રગટે છે. ધર્મ વ્યવહાર સાધક સન્તો અધ્યાત્મ જ્ઞાનવડે આત્મધર્મમાં રમણતા કરી સહજ સમાધિ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનીઓને આવી અધ્યાત્મ દશાનો અનુભવ આવે છે તેથી તે ઉપર પ્રમાણે ગાય છે.



૩૬

## વાસુપૂજ્ય સ્તવન.

વાસુપૂજ્ય જિનવાસવ પૂજિત, ધ્યાઓ મનને રંગેરે;  
 જ્યારાણીએ જિન જન્મે, ઉઘોત લયો સખ લોગેરે. વાસુ. ૧  
 છપનદિશી કુમરી મિલી ગાયો, ઇંદ્રે મેરૂ સનાત્ર કરાયોરે;  
 આનંદ ઉલટિ ઉચિત નમાયો, પાપ પડલ ફડાયોરે. વાસુ. ૨  
 વરસ અઠાર લાખ ગૃહવાસે વસીયો, સંયમ લેવા ધસીયોરે;  
 ઘાતિ કરમકું ફૂરિ કરીને, શુદ્ધ નાણુ દર્શનનો રસિયોરે. વાસુ. ૩  
 તીરથ થાપી ઉપદેશ દીધા, બહુત જીવ જીવ્યારે;  
 લાખ બહુત વર્ષ પૂરણ થએ, ચંપાનયરી આયારે. વાસુ. ૪  
 શ્રી ચંપાઈ પંચકલ્યાણક, શિવરમણીને વરીયારે;  
 સેવક મણિચંદ્ર જિન ગુણુ ગાતાં, કાજ સવે તસ સરીયારે. વાસુ. ૫

## પંચ પ્રકારનાં અનુષ્ઠાન.

દુહા.

સિદ્ધતણી સુખ આસિકા, અનંત અનંતી હોય;  
 તે સ્તવના કિમકરી શકું, મુજ અલ્પબુદ્ધિ છે જોય. ૧  
 બ્રહ્મસુતા તુજને સ્તવું, કરો મુજ બુદ્ધિપ્રકાશ;  
 જિમ અનુષ્ઠાન પાંચે કહું, પહુંચે મનતાણી આશ. ૨

શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ પંચ પ્રકારના અનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે. તેનો સામાન્યતઃ સાર નીચે મુજબ છે:-**વિષ-ગરલ-અન્યોઽન્ય**, તદેતુ અને અમૃત એ પંચ પ્રકારનાં અનુષ્ઠાનમાં **વિષ-ગરલ** અને

## ૩૭

વિષગરલ અન્યોઅન્યા, તદ્દેતુ અમૃત જેહ;	
ત્રણ ત્યજે દોઈ આદરે, સિદ્ધગતિ પહુચે તેહ.	૩
વિષગરલ અનુષ્ઠાનજે, ઇહ પરલોકકી આશ;	
અલ્પસુખને કારણે, ચિહુગતિ પૂરે વાસ.	૪
હવે ત્રિજો અન્યોઅન્ય, શૂન્યકાર અનુષ્ઠાન;	
કોઈક જીવ ભદ્રકપણે, લહે ફલ પુણ્યનિદાન.	૫

અન્યોડન્ય એ ત્રણનો ત્યાગ કરીને આત્મજ્ઞાની તદ્દેતુ અને અમૃત એ એ અનુષ્ઠાનને આદરે છે. તદ્દેતુ અને અમૃતાનુષ્ઠાનથી સિદ્ધ-ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ લોક અને પરલોકનાં સુખોની આશાએ વિષ અને ગરલ અનુષ્ઠાનને અજ્ઞાની જીવો સેવે છે. અજ્ઞાની જીવો વિષ અને ગરલાનુષ્ઠાન સેવીને અલ્પસુખને કારણે ચતુર્ગતિ પરિભ્રમ-ણની વૃદ્ધિ કરે છે. હૃદયની શૂન્યતાએ અન્ય મનુષ્યોની દેખાદેખીએ જે અનુષ્ઠાન કરવામાં આવે છે તેને અન્યોડન્યાનુષ્ઠાન કહે છે. કોઈક જીવ ભદ્રક પરિણામથી ધર્મ સંબંધી અન્યોડન્યાનુષ્ઠાન સેવીને પુણ્યફળની પ્રાપ્તિ કરે છે. જિનેશ્વરની આજ્ઞાઓના હેતુઓને પરિપૂર્ણ જાણનાર જિનેશ્વરની આજ્ઞાએ જે જે ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો સેવે છે, અને ગુરુની સેવાવડે ધર્મ ક્રિયાઓનાં રહસ્ય સમજીને વિધિપૂર્વક જે જે ધર્માનુષ્ઠાનોને ભવ્યજીવ સેવે છે તે તેને તદ્દેતુનું અનુષ્ઠાન પ્રાપ્ત થયું એમ અવબોધવું. તદ્દેતુ ક્રિયાનો કરનાર ભવ્યજીવ, કર્મના હેતુ-ઓને છેદે છે. અરૂપી એવા સિદ્ધ દ્રવ્યનું રૂપાતીત ધ્યાનના સેવન-પ્રતિ લક્ષ રાખે છે. પરદ્રવ્યમાં સુખની આશા રાખતો નથી. પોતાના આત્મદ્રવ્યમાં સહજ સુખ છે અને તેને પ્રાપ્ત કરવું એજ ધર્મક્રિયાઓ કરવાનો સુખ્યોદ્દેશ છે એમ અવબોધીને તદ્દેતુક્રિયાઓને સેવે છે. તદ્દેતુક્રિયા કરનાર યોગી પોતાના આત્માને અભેદપણે ધ્યાવે છે અને

## ૩૮

તદ્દેતુને કારણે, જિન આજ્ઞાક્રિયા ધ્યાન;	
ગુરુસેવાએ તે લહે, છેદે કર્મ નિદાન.	૬
સિદ્ધ દ્રવ્ય અરૂપી તણો, રૂપાતીત ધર્મ ધ્યાન;	
તેહપણે પરગુણ આસિકા, સ્વદ્રવ્ય અતિર્થ નિદાન.	૭
અભેદરૂપ ધ્યાતાંથકાં, સ્વદ્રવ્ય નિરખે ભેય;	
શુકલધ્યાન વળતો લહે, એ પદ્ધતે ઈમ હોય.	૮

સ્વાત્મદ્રવ્યને દેખે છે. તદ્દેતુ ક્રિયામગ્ન યોગી શુક્લધ્યાનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તદ્દેતુ ક્રિયા કરવાવાળો યોગી સાત નય અને ચાર નિક્ષેપાથી આત્મદ્રવ્યનું સ્વરૂપમોઘક ભવ્યજીવ પોતાના શુદ્ધગુણોને પ્રગટાવવા ને ને અનુયાનો સેવે છે તે તદ્દેતુક્રિયાઓ અવમોઘવી. સત્પદ્મપ્રરૂપણાદિ નવઠારથી આત્મદ્રવ્યના ગુણુપર્યાયોનો જ્ઞાતા તદ્દેતુક્રિયાઓનાં રહસ્યોને અવમોઘીને ચિત્તની તક્લીનતાએ ધર્માનુયાનને સેવી પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે:-આત્માના નિજ પર્યાયમાં ચિત્તની રમણુતા થવાથી વૈધયિક વિકલ્પ સંકલ્પો સ્વયમેવ શાન્ત થાય છે અને આત્મા પરભાવ પરિણુતિએ પરિણુમતો નથી. આવી તદ્દેતુ ક્રિયાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરનાર જીવ સંવર અને નિર્જરાતત્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે અને શુભ ધર્મપ્રવૃત્તિએ પુણ્યાનુબંધ પુણ્યનો બંધ કરે છે.

અમૃતાનુષ્ઠાનની યોગ્યતા આત્માના સ્વભાવપ્રમાણે વર્તતાં પ્રાપ્ત થાય છે. અમૃતાનુષ્ઠાનયોગી હું કર્તા આદિ અહંવૃત્તિથી રહિત હોય છે. અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી ઉદ્દાસીન ભાવે અર્થાત્ રાગદેષ રહિત પરિણામે સર્વને દેખે છે. તેને દુનિયાની વસ્તુઓમાં ઇષ્ટાનિષ્ટત્વ રહેતું નથી. અમૃતાનુષ્ઠાનની પામિવાળા જીવને સ્થિરા અને કાન્તા એ બે દૃષ્ટિયોની પ્રાપ્તિ થાય છે. પોતાનો આત્મા તેને અમૃતસમાન લાગે છે અર્થાત્ ધર્માનુષ્ઠાનમાં આનંદરૂપામૃતનો પ્રકટ ભાવ થાય છે. આત્મ-

૩૯

સન્તપદ્મદિપ્રરૂપણા, લહે દ્રવ્યશુભ્ય પર્યવરૂપ;  
 નયનિક્ષેપ પ્રમાણ્ય કરિ, ભાવે આત્મસ્વરૂપ. ૯  
 નિજપર્યાયમે ચિત્ત રહે, ન લહે પર્યાઇરૂપ;  
 પુણ્યાનુબંધી કરે ક્રિયા, ઇહતવે તસરૂપ. ૧૦  
 હવે અમૃત અનુષ્ઠાનકું, આવે આત્મસ્વભાવ;  
 હું કર્તા તે નવિગ્રહે, નિરખે ઉદ્ધાસીન ભાવ. ૧૧

યોગીની ઉચ્ચકોટીપર ચઢતાં અમૃતાનુષ્ઠાન કરનાર યોગીને પ્રમા અને પરા દૃષ્ટિ ખીણે છે અને તેથી તે સ્વયમેવ પરમાત્મારૂપ અને છે.

અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી ઉદયમાં આવેલાં કર્મને સમભાવે વેદીને ખપાવે છે પણ શુભાશુભ યોગે શુભાશુભ કર્મ વિપાકો હર્ષ શોક ધારણ્ય કરતો નથી. અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી કર્મ ક્રિયાનો અન્ત કરે છે અને તેને માત્ર પોતાનો આત્માજ અમૃત સમાન લાગે છે. અમૃતાનુષ્ઠાનથી શુભ અને અશુભ ગતિ એ બે ગતિયો ટળે છે અને તે નક્કી મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરે છે. અમૃત સ્વભાવ સુખ યોગે સાત ધાતુઓ ભેદાય છે અને તીર્થંકરોને આહ્યાવસ્થાથી માંસ રક્ત વગેરે શ્વેત પ્રકટે છે. જિનેશ્વરને અમૃતાનુષ્ઠાન યોગે પ્રભાવે આવી દશા તો આલયથી એક ખેલની પેઠે થાય છે. ગૃહાવાસમાં જિનેન્દ્રાને અનન્તાનુબંધિ કષાયો નહિ હોવાથી તેઓ ભોગાવલી કર્મના ઉદયથી પુહ્ગલ ખેલને ખેલે છે તો પણ તેને સુખરૂપ ગણતા નથી. તેઓ ચિત્તમાં મેઘ ઉત્પન્ન કરનાર એવાં ભોગાવલી કર્મો જાણીને તેનાં સુખ યુદ્ધિવડે રાગાદિક ભાવે પરિણામ પામતા નથી. અન્તર્દૃષ્ટિથી તેઓ ન્યારા રહે છે. ગૃહસ્થાવાસમાં અમૃતાનુષ્ઠાન મગ્ન તીર્થંકરો આત્માનો આનન્દ કે જે જે આહ્લાદ સુખ આદિ પર્યાયોરૂપ જાણે છે તે અનાદિકાલથી પોતાનામાં રહ્યા છે એમ અવખોધીને તેઓ આત્મદ્રવ્યના શુદ્ધ પર્યાયરૂપ આન્દમાં

ધિરા કાંતા દો દૃષ્ટિ થાઈ, હોય આતમ અમૃત સમાન;  
 આત્મયોગ દુને અમૃતા, નુષાન પ્રભાપરા દૃષ્ટિ જાણુ. ૧૨  
 ઉદયાગતિ વેઈ ખેપવે, પણ રાતા ન તાતા હોય;  
 યોગ શુભાશુભ ઉપજે, ખેદ રાગ નહિ કોય. ૧૩  
 જોહને અંત ક્રિયા હુઈ, તે આતમા અમૃત સમાન;  
 અશુભ દોઈ ગતિ તસ ટલી, તે નિશ્ચય લહે નિર્વાણુ. ૧૪

જીવે છે. સંજ્વલ કષાય જ્યારે આકી રહે છે અને જ્યારે અનન્તાનુ-  
 અંધિ આદિ શેષ કષાયો ટળે છે ત્યારે જિનો સંયમ અંગી-  
 કાર કરે છે અને તેઓ અમૃતાનુષાન સેવે છે. આત્મદ્રવ્યના ગુણ  
 પર્યાયોએ આત્મસ્વભાવ છે એમ નિશ્ચય કરીને તેને ધારણુ કર અને  
 પરપુહ્ગક્ષાદિ દ્રવ્યોના પર્યાયો પરસ્વભાવ છે એમ જાણીને તેમાંથી  
 ચિત્તને દુર કર કે જેથી અમૃતાયોગાનુષાન કે જે જ્ઞાનીઓને પ્રાપ્ત  
 થાય છે તેની તને પ્રાપ્તિ થાય. પોતાના આત્માના સ્વભાવમાં રમણુતા  
 કરવી એ ભાવદયા છે. આત્મદ્રવ્યના સ્વદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવથી  
 જે જે અસ્તિ પર્યાયરૂપ ધર્મો છે તેનું સંરક્ષણુ કરવું. તેના ઉપર  
 આવેલું કર્માવરણુ દૂર કરવું એ માવ અનુકંપા છે. અમૃતાનુષાન યો-  
 ગીને માવ અનુકંપા પ્રગટે છે તેથી તે તનમાં રહેલા આત્મામાં સ્થિર  
 થઈ રહે છે અને પરપુહ્ગલ ભાવમાં રાગદ્વેષ કરતો નથી. શ્રીમદ્  
 દેવઅંદ્રજ મહારાજ પણ અધ્યાત્મ ગીતામાં અધ્યાત્મ યોગીને અમૃ-  
 તાનુષાન સંબોધતા છતાં કહે છે કે:—

સ્વગુણુ રક્ષણુ તેહ ધર્મ, સ્વગુણુ વિધ્વંસના તે અધર્મ.  
 ભાવ અધ્યાત્મ અનુગત પ્રવૃત્તિ, તેહથી હોય સંસાર છિત્તિ ૧  
 પોતાના આત્માના ગુણોનું રક્ષણુ કરવું તે ધર્મ છે અને આત્માના  
 ગુણોનો ઘાત કરવો તે અધર્મ છે. આવા ભાવાધ્યાત્મની અનુગત

## ૪૧

અમૃત સ્વભાવ સુખ આસિકા, સમઘાતુ રસ લેદ;  
 સ્વેત માંસ લોહીત સહુઆ, એ જિનપદકું ખેલ. ૧૫  
 અનંત સંખંધી ફરે રહ્યા, ખેલે પુહ્ગલ ખેલ;  
 પૂરવભવના બંધથી, પશ્ચિ ન ગણે ચિત્તકો મેલ. ૧૬  
 આલ્હાદને સુખ આસિકા, વાંછા પન્નજવ જેહ;  
 શુદ્ધ દ્રવ્યગુણુ પન્નજવા, તિણુ અનાદિ તુજ તેહ. ૧૭

અમૃતાનુષ્ઠાન પ્રવૃત્તિથી સંસારનો છેદ થાય છે. આવી ભાવાધ્યાત્મ-  
 ગતામૃત ક્રિયાથી મુનિવરો અસ્પ કાળમાં સંસારમાંથી સર્વ પ્રકારના  
 બંધનોથી મુક્ત થાય છે અને આત્મામાં રહેલા અપરંપાર આનન્દને પામે  
 છે. અમૃતાનુષ્ઠાની યોગી શુદ્ધધ્યાનવડે પોતાના આત્મામાં સ્થિર થઈ  
 જાય છે ત્યારે ક્ષાયિકભાવે આત્માની અનન્ત જ્ઞાન દર્શન આસ્ત્રિાદિ  
 લગ્નિધ્યોને પામી પરમાત્મા થાય છે.

શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ અમૃતાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ દર્શાવીને તે  
 અમૃતાનુષ્ઠાનમાં સ્થિર રહેવા માટે પોતાને શિખામણુ આપે છે કે  
 હે આત્મન! ત્હારા આત્માના શુદ્ધ ગુણુ પર્યાયો ત્હારામાં છે, ત્હારી  
 પાસે છે એમ જાણીને બાહ્ય પુહ્ગલ પર્યાયોની સાધનાનો ત્યાગ કર-  
 ધારણુ કે પુહ્ગલ પર્યાયોને ભોગા કરતાં અને તેમાં સચતાં માચતાં  
 ત્હાર કશ્યાણુ થવાનું નથી.

અમૃતાનુષ્ઠાન યોગથી આત્મા અને પરમાત્માની એકતા થાય  
 છે અને ઘોર પરિપલ સહન કરતાં કોઈ જાતનું દુઃખ વેદાતું નથી.  
 ગન્નસુકુમાલ સ્કંધક સૂરિના પાંચસે શિષ્યો વગેરેને જે ઘોર પરિપલો  
 થયા અને તેમાં તેઓ સ્થિર રહ્યા તેનું કારણુ એ હતું કે તેઓ  
 અમૃતાનુષ્ઠાન યોગમાં સ્થિર થયા હતા. અમૃતાનુષ્ઠાન યોગી આત્માના  
 ગુણુ પર્યાયોનું ધ્યાન ધરીને ગુણુસ્થાનકે આરોહતો આરોહતો અનુ-

૪૨

જવ સંજલણા માફિકે, કર્મ રહે જવ બાણુ;  
 તવ તે જિનાદિ સંયમ લીએ, અમૃતયોગ અનુષ્ઠાન. ૧૮  
 સ્વદ્રવ્ય શુદ્ધ ગુણુ પજજવા, તે સ્વભાવ જિન રાખ;  
 પરદ્રવ્ય અશુદ્ધ ગુણુ પજજવા, તેહ ભાવ તુજ નાખિ. ૧૯  
 ભાવ અનુકંપા આપણી, આસ્તિક આત્મ સ્વભાવ;  
 જે તનમેં તે થઈ રહ્યો, ન ભજે પરશુણુ ભાવ. ૨૦

ક્રમે સર્વ કર્મ ખપાવીને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. કેવલજ્ઞાની થઈને ભવ્ય જીવોને ધર્મ દેશના દેહ અધાતિક કર્મનો છેવટ નાશ કરીને શિવપુર સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે. પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે શ્રી મણિચંદ્રજીએ ભવ્ય જીવોના હિતાર્થે પદ્યમાં રચ્યું છે. શ્રી મણિચંદ્રજી કહે છે કે આ પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ જે ભણે અને સાંભળે તેનો ભાવાર્થ વિચારે અને તદ્દેતુ તથા અમૃતાનુષ્ઠાનને સેવે તે મંગલ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્રી મણિચંદ્રજીએ ઉપરના પદ્યમાં પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેનો ભાવાર્થ વિચારીને પોતાની સ્થિતિનો પ્રત્યેક મનુષ્યે વિચાર કરવો જોઈએ. વિષ ગરલ અને અન્યોડન્યાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ સમજીને તેનો વિવેક કરવો જોઈએ. વિષગરલાનુષ્ઠાનના પરિણામ પોતાના આત્મમાં વર્તે છે કે નહિ તેનો સ્વયમેવ પ્રત્યેક ભવ્ય મનુષ્યે વિચાર કરી લેવો. ભવ્યજીવોએ ધર્માનુષ્ઠાનોમાં થતા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, નિન્દા, વિકૃત્તા, મિથ્યાત્વ વિચાર, આશા, ભય, ખેદ, અને દ્વેષના પરિણામોને વારવા. પ્રીતિ અને ભક્તિવડે કરેલાં ધર્માનુષ્ઠાનો પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરે છે. ગાડરીયા પ્રવાહની પેડે ચિત્ત વિક્ષેપાદિ વડે સેવતાં ધર્માનુષ્ઠાનોથી જે ઈળ મળવાનું છે તે મળતું નથી. ધર્માનુષ્ઠાનોનો ત્યાગ ન કરવો જોઈએ પરંતુ ધર્માનુષ્ઠાનોમાં થતા એવાં

## ૪૩

જળ અમૃતમય આત્મા, વાસ્યાં યોગ અનુષ્ઠાન;  
 તબ તે તનમેં થઇ રહ્યો, ક્ષાયિકતણા નિદાન. ૨૧  
 શુદ્ધ દ્રવ્ય ગુણ પજજવા, તાહરા તુજ કહે જ્યે;  
 બાજજપર દ્રવ્ય પજજવા, તેહ સાધે સ્યું ન હોઇ. ૨૨

દોષોનો પરિહાર કરવો જોઈએ. જે મનુષ્યો ધર્માનુષ્ઠાનો કરવામાં દોષો થાય છે તે માટે ધર્માનુષ્ઠાનો ન કરવાં એવો વિચાર કરીને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવતા નથી તેના કરતાં જે મનુષ્યો ધર્માનુષ્ઠાનો સેવે છે અને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવતાં જે દોષો લાગે છે તેનો પરિહાર કરવા પ્રયત્ન કરે છે, દોષો ટાળવાનો ખપ કરે છે અને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવવા અત્યંત રૂચિ તથા પ્રવૃત્તિ કરે છે તેવા મનુષ્યો ધર્મ તત્ત્વના વિશેષ પ્રકારે આરાધક છે. જે મનુષ્ય ધર્માનુષ્ઠાન સેવવાની ઇચ્છા ધારણ કરે છે પણ કર્મયોગે ધર્માનુષ્ઠાનને સેવી શકતો નથી તે મનુષ્ય ધર્મનો આરાધક છે પણ જે મનુષ્ય ધર્માનુષ્ઠાન કરવાની રૂચિ ધારણ કરતો નથી અને ધર્માનુષ્ઠાન સેવવાની પ્રવૃત્તિ પણ કરતો નથી તે વિરાધક છે પણ આરાધક નથી. જે મનુષ્ય યોગ્ય એવું ધર્માનુષ્ઠાન સેવે છે તેમાં જે કંઈ દોષ લાગે છે તેની મનમાં દાઝ રાખે છે અને દોષોનો નાશ થાય એવી કાળજી રાખે છે તે મનુષ્ય આરાધક છે. ધર્માનુષ્ઠાન સેવનાર ક્ષીનીતરાગ દેવની આજ્ઞાનો વિચાર કરીને પરમાં પડતો નથી અર્થાત્ પારકી પંચાતો, ઝઘડા, ટંટા, બખેડા, નિન્દા, પારકાં મર્મ ખોલવાં વગેરે દોષોને સેવતો નથી અને આત્માના ગુણોનો ઉપયોગ રાખીને ધર્મક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થાય છે તે મનુષ્ય ધર્મની ક્રિયાનો આરાધક અવખોધવો. ધર્માનુષ્ઠાનો સેવનારાઓએ કોઈની નિન્દા ન કરવી જોઈએ, “ક્રિયાનું અશરણુ નિન્દા” એ કહેવતના સારને હૃદયમાં ધારણ કરવો જોઈએ. ધર્માનુષ્ઠાનવડે આત્મહિત કરવું જોઈએ, જે અનુષ્ઠાનો



## ૪૪

અમૃતયોગસે આતમા, હુઆ દોઈ એકી ભૂત;	
ઘોર ઉપસર્ગ પરિસહા, સહતાં નહિ કોઈ દુઃખ.	૨૩
ઈણિ વિધિ કર્મ ખપાવીને, પામે કેવળજ્ઞાન;	
ભવ્ય જીવ પ્રતિબ્રોધિને, પુહુચે શિવપુર સ્થાન.	૨૪
પંચ અનુષ્ઠાન સુખ આસિકા, રચીતે ઉત્તમ કામ;	
ભણે મણિચંદ લાવે સુણે, લહે તે મંગળ ઠામ.	૨૫



કરતાં હિંસા, જૂઠું, અસ્તેય, મૈથુન, વિશ્વાસઘાત, પ્રપંચ, દગાદટકા, ધૂર્તતા, તથા પરજીવોને દુઃખવાપણું થાય છે તે વારવું જ્ઞેષ્યે. દેવ, ગુરૂ અને ધર્મનાં વ્યવહારિક ધર્માનુષ્ઠાનો એકાગ્રચિત્ત-પ્રેમ-ભક્તિ અને ઉત્સાહ અને વિધિ પ્રમાણે કરવાં જ્ઞેષ્યે. ધર્માનુષ્ઠાનોમાં જે ગળીયા ખળદ જેવા થઈ ગયા હોય છે તેઓ ધર્માનુષ્ઠાનોમાં પ્રવૃત્તિ કરતા નથી. તેઓ આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવાને સમર્થ થતા નથી. વ્યવહારિક ધર્મદૃષ્ટિએ અને આધ્યાત્મિક ધર્મદૃષ્ટિએ જે જે ધર્માનુષ્ઠાનો સેવવાં ઘટે તે વિવેકપુરસ્સરજ કરવા માટે શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજે અનુષ્ઠાનોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેનો ભાવ વિચાર કરીને યોગ્ય અનુષ્ઠાનો સેવવાં જ્ઞેષ્યે.

## આત્મબળ (SPIRITUAL STRENGTH).

Have faith in the ultimate triumph of the evolution of the soul within you, which nothing can finally frustrate. \*

Mrs. ANNIE BESANT.

મનુષ્ય માત્ર દુઃખી થાય છે, તેનું જો અર્થ કારણ તપાસવામાં આવે તો આપણને જાણવા વગર રહેશે નહિ કે તે કારણ અજ્ઞાન છે. મનુષ્યને પોતાની ખરી સ્થિતિનું જ્ઞાન નથી, પોતાના આત્મબળનો ખ્યાલ નથી. મનુષ્ય પોતે શરીર હોય તેમ વિચારે છે, પોતે ઇન્દ્રિયો હોય તેમ ધારે છે, પોતે મન હોય તેમ કહ્યે છે, પોતે વાસનાઓ હોય તેમ માને છે; પણ આ સર્વ અજ્ઞાનને લીધે છે. પોતાનું અર્થ સ્વરૂપ ભૂલી જવાથી આ આત્માથી અતિરિક્ત વસ્તુઓ સાથે આત્મા પોતાપણું આરોપે છે અને દુઃખી થાય છે. દુઃખનું પરમ કારણ જો આ અજ્ઞાન તે દૂર થાય, અને આત્માને પોતાના ખરા સામર્થ્યનું જ્ઞાન આવે, તે માટે આ લેખ લખવાની પ્રવૃત્તિ થઈ છે.

આપણે આપણી ચારે બાજુએ દિનપ્રતિદિન લોકોને એવા પ્રકારના શબ્દો બોલતા સાંભળીએ છીએ કે “કર્મમાં લખ્યું હશે તે

\* તમારી અંદર રહેલા આત્માની ઉન્નતિનો વિજય છે, એ બાબતમાં શ્રદ્ધા રાખો. કારણ કે છેવટે તે ઉચ્ચપદ મેળવવામાં કાંઈ પણ તમોને વિવ્રકર્તા થઈ શકશે નહિ.

લેખક:--મણિલાલ નથુભાઈ દોસ્તી. બી. એ. અમદાવાદ.

## ૪૬

થશે; ભાવી બળવાન છે. આપણા હાથમાં કાંઈ પણ નથી. આત્માના દરેક પ્રદેશમાં અનંત કર્મ વર્ગણા લાગેલી છે. તે બધી શી રીતે છુટે ?” આવા નિરાશીભર્યા ઉદ્દગારો આપણી ચારે બાજુએ સાંભળીએ છીએ એટલુંજ નહિ પણ આપણે પોતે પણ તેવાજ ઉદ્દગારો કાઢીએ છીએ. પ્રિયવાચક ! તારી જાતને આ બાબત પૂછ અને તારી ખાતરી થશે કે તું પણ તેમાંનો એક છે. આ બધું સહજાનની ખામી સૂચવે છે. ખરું તત્ત્વ સમજવનારાની ખામી એજ આટલા ગાઢ અંધકારનું કારણ છે પણ હવે આપણે ઉપરના કથનનું સત્ય તપાસીએ. ખરી વાત છે કે આત્માના પ્રદેશોમાં અનંત કર્મની વર્ગણા લાગેલી છે; પણ તે સાથે આ વાત પણ ખરી છે કે તે કર્મને આંધનાર તેમજ છોડનાર આપણો પોતાનોજ આત્મા છે. જે કુંભાર માટીનું પાત્ર બનાવી શકે છે, તે કુંભાર તે ભાગી પણ શકે છે. આપણી આસપાસ ખેડી નાખનારા આપણે પોતેજ છીએ; પણ તે તોડવાનું સામર્થ્ય પણ આપણા પોતાનામાંજ છે.

આપણામાં કેટલું બળ છે, તેનો પ્રથમ આપણે ખ્યાલ લાવવો જોઈએ. તીર્થંકરો કરી ગયા, વિચારી ગયા અને પામી ગયા, તે કરવાનું, વિચારવાનું અને પામવાનું સામર્થ્ય આપણામાં છે. અગ્ણા સો પરમગ્ણા ‘આત્મા એજ પરમાત્મા,’ એ સૂત્રોનું વાક્ય આપણને બેઘડકે જણાવે છે કે પરમાત્મપદ પામવાનું આપણામાં બળ છે—શક્તિ છે. તીર્થંકરો પણ પ્રથમ આપણા જેવા સામાન્ય મનુષ્યો હતા, તે વાતની કોઈથી ના પડાય તેમ નથી. તેમનાં પૂર્વ ભવો વાંચો એટલે તમારી ખાતરી થશે કે તેમનામાં પણ આપણા જેટલીજ ખામીઓ ભરેલી હતી છતાં આત્મબળમાં વિશ્વાસ રાખી, પુરપાઠ કરી કેવળજ્ઞાન પામી શક્યા; તેમ જો આપણે પણ તેમને પગલે ચાલી આત્મશક્તિમાં શ્રદ્ધા રાખી આગળ વધવા કમર કસીશું તો તે જો

## ૪૭

પદ પામી ગયા તે પદ અવશ્ય પામીશું. આમાં કાંઈ પણ અશક્ય અથવા અસાધ્ય નથી. જો આ બાબતમાં કાંઈ પણ ખામી લાગતી હોય તો તે આ બાબતના જ્ઞાનને અનુભવમાં મૂકવાની છે. સ્વાનુભવ દર્પણમાં યથાર્થ કહ્યું છે કે—

જીવર ને શુદ્ધાત્મમાં કિંચિત્ ભેદ ન જાણુ;  
 એહજ કારણ મોક્ષનું, ધ્યાઈ હ્યો નિરવાણુ.  
 જીવ જેવો નિજ આત્મા, નિશ્ચય ભેદ ન રાંચ;  
 એજ સાર સિદ્ધાન્તનો, છોડો સડ પ્રપંચ.

જીનેશ્વરના આત્મામાં અને આપણા આત્મામાં એક રતિ માત્ર પણ ફેર નથી. બંને સ્વરૂપમાં એક સરખા છે. એકની શક્તિ વ્યક્ત-પ્રકટ થઈ છે, ત્યારે બીજાની શક્તિ તિરોહિત-ગુપ્ત છે. જો કાંઈ પણ ફેર હોય તો તે એટલોજ છે કે આપણે આપણી આત્મશક્તિઓને શ્રી જીનેશ્વરની માફક પ્રકટ કરવાને પુરતો પ્રયત્ન કર્યો નથી.

આપણે આ બાબત એક બે ટુંક દૃષ્ટાન્ત આપી પુરવાર કરીશું. એક સિંહના બચ્ચાંની મા મરી ગઈ, અને તે ભોગજોગે બકરાંનાં ગ્રેણાં વચ્ચે ઉછર્યું, તે પોતાને બીજા બકરાંઓ સમાન ગણવા લાગ્યું. તેની બધી આદતો પણ બકરાં સમાન થઈ ગઈ. એક દિવસ વનમાં તે બધાં બકરાં તે સિંહના બચ્ચાં સાથે ચરતાં હતાં, તેવામાં એક સિંહ આવી પહોંચ્યો. તેને જોઈ બધાં બકરાંએ નાસવા માંડ્યું, તેની સાથે આ સિંહના બચ્ચાંએ પણ નાસવા માંડ્યું પણ થોડેજ દૂર જઈ સિંહની સ્વભાવિક ડેવને અનુસરી પાછું નેચું. તરતજ તેને જણાયું કે જે પ્રાણીથી બહાને નાસુ છું તે પ્રાણી દેખાય છે તો મારા જેવું તો પછી હર શા સાફ રાખવો ? એમ વિચારી તે સિંહથી ડર્યું નહિ. ધીમે ધીમે તે સિંહની પેડે વળતવા લાગ્યું, અને આખરે પોતે સિંહ છે એમ તેને બાન થયું આવીજ સ્થિતિ આપણી પોતાની થઈ છે. સિંહના

## ૪૮

બચ્ચાની મૂર્ખાઈ ઉપર ભલે આપણે હસીએ, પણ આપણે પણ આપણો ખરો વારસો ભૂલી ગયા છીએ; આપણી દિવ્યતાનું આપણને સ્મરણ રહ્યું નથી. તેથી આપણે પામર મનુષ્યની માફક વર્તીએ છીએ પણ અંધુઓ ! અજ્ઞથી આ પળથી તમારા મનમાં વિચારો- તમારા આત્માની સાક્ષીએ અંગીકાર કરો કે તમે શરીર નથી, તમે તે ઇંદ્રિયો નથી, તેમ તે વાસનાઓ નથી, તમે તે મન પણ નથી; પણ એ બધાને ગતિમાં મૂકનાર બધાના રાજ અનંત જ્ઞાન શક્તિ તમે સચ્ચિદાનંદમય છો.

શરીર બળને વાસ્તે આખી દુનિયામાં નામના કાડનાર 'કલિ-યુગનો ભીમસેન' એ ઉપનામને પાત્ર થએલ કસરતી પહેલવાન 'સેન્ડો' જ્યારે દશ વર્ષની વયનો હતો. ત્યારે પોતાના પિતા સાથે રોમનું 'મ્યુઝીઅમ'—પ્રદર્શન જોવા ગયો હતો. ત્યાં પ્રાચીન સમયના ઇટાલીના મહાન યોદ્ધાઓનાં બાવજાં જોઈ તેણે આશ્ચર્ય ચક્રિત થઈ તેના પિતાને પૂછ્યું: "પિતાશુ ! આ કોનાં પૂતળાં છે ? આવા પુરૂષો ક્યાં વસતા હશે ?" તેના પિતાએ ગંભીરતાથી જવાબ વાળ્યો. "પ્રિય-પુત્ર ! આવા પુરૂષો હાલમાં નથી. આ તો પ્રાચીન રોમન લોકોનાં પૂતળાં છે." આ શબ્દો સાંભળી તે બોલી ઉઠ્યો: "પિતાશુ ! શું પણ તેમના જેવા જોરાવર ન થઈ શકીએ ?" આ વિચાર તેના મનમાં ઘોળાવા લાગ્યા. તેણે તે દિવસથી શરીરના જૂદા જૂદા વિભાગોને લગતા શાસ્ત્રનો તથા વૈદક વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવાનો આરંભ કર્યો અને જૂદા જૂદા અંગોને કેવી રીતે તાલીમ આપી શકાય તેવા માર્ગો શોધી કાઢ્યા અને અત્યારે આખી સુધરેલી દુનિયામાં શારીરિક બળમાં પ્રથમ તરીકે તે ગણાય છે. આ બધાનું કારણ શું ? કારણ બીજું કંઈ નહિ પણ તેનું આત્મિક બળ હતું. તેને પોતાની શક્તિમાં વિશ્વાસ હતો, અને તેથી જ આવું અસાધારણ કામ કરી

## ૪૯

શક્યો. જે આવો મનુષ્ય જેની ઇચ્છાશક્તિ આટલી બધી વૃદ્ધિ પામેલી છે, તે પોતાનું બધું ધર્મ કામમાં વાપરે તો ત્યાં પણ તેટલોજ વિજય મેળવે. “ કમ્મે સૂરા તે ધમ્મે સૂરા ” જે કાર્યમાં શરવીર હોય છે તે ધર્મમાં પણ તેટલાજ શરવીર માલમ પડે છે. આનું જે કારણ તપાસીએ તો આપણને જણાશે કે તેઓએ પોતાની દૃઢ ઇચ્છાશક્તિ અથવા સંકલ્પ બળ ખીલવ્યું છે. આત્માની અનંતશક્તિ આગળ કશું અસાધ્ય નથી. આ બાબતને સમર્થન કરતાં શ્રી શુભચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનાવર્ણુમાં લખે છે કે:—

અહો ડનન્ત વીર્યો ડયમાત્મા વિશ્વપ્રકાશકઃ ॥

ત્રૈલોક્યં ચાલયત્યેવ ધ્યાનશક્તિ પ્રભાવતઃ ॥ ૨ ॥

આ વિશ્વને પ્રકાશ કરનાર આત્માની શક્તિ અનંત છે. પોતાની ધ્યાનશક્તિ દ્વારા તે ત્રણ ભુવનને ચલાવવાને સમર્થ છે.

બંધુઓ ! કાંઈ ખ્યાલ આવે છે કે ? આત્મામાં ત્રણ ભુવનને ચલાવવાનું બળ રહેલું છે. પણ તે બધું તિરોહિત છે—ગુપ્ત છે, અવ્યક્ત છે, અપ્રકટ છે. પણ તમારી અંદર તે છે. હવે તે પ્રકટ કરવાને શા પ્રયત્નો કરવા તે વિચારવાનું છે કારણ કે તે પ્રશ્નના જવાબ ઉપર આ લેખની સાર્થકતા છે.

પ્રથમ તો તમારી ઇચ્છાશક્તિ દૃઢ કરો. નાની નાની બાબતોમાં તમારી ઇચ્છાશક્તિ દૃઢ કરવાને નિશ્ચય કરો, દાખલા તરીકે સવારમાં પાંચ વાગે ઉઠવાનો નિશ્ચય કરો. ખીજે દિવસે બરોબર પાંચ વાગે ઉઠો. આ વખતે તમારું શરીર તમને અંતરાય રૂપ થશે, તમને આજસ આવશે, સવારની ઠંડી પવનની લહેર તમને પથારીમાં પડ્યા રહેવાનું સૂચવશે પણ તે બધી બાબતો તરફ બેદરકાર રહી તમારા દૃઢ નિશ્ચયને વળગી રહો, અને બરોબર તમે મુકરર કરેલે વખતે ઉઠો. તમે

## ૫૦

પાંચને બદલે સવાપાંચે ઉઠો તો તેમાં કાંઈ તુકસાન નથી; પણ એકવાર પાંચ વાગે ઉઠવાનો નિશ્ચય કર્યા પછી સવાપાંચે ઉઠવું તે દઢ નિશ્ચયને તોડનાર રૂપ છે, તે તમારી દઢ ઇચ્છાશક્તિને નરમ પાડવા સમાન છે. માટે નિશ્ચય કર્યા પછી ડગશો નહિ.

કોઈ પણ બાબતનો નિશ્ચય કર્યા પછી તેમાં જે ભૂલ લાગે તો તે ફેરવવાનો તમને હક છે, પણ તે વિચારપૂર્વક જ થવું જોઈએ. પણ સહેજ અંતરાય આવતાં, સહેજ મુશ્કેલી પડતાં તમારા નિશ્ચયનો ત્યાગ કરવો એ ઇચ્છાશક્તિને મારી નાખવા સમાન છે.

સવારમાં ઉઠવાનો આ એક નિયમ કહ્યો. પણ એવા ઘણા નિયમ જણાવી શકાય. આપણા શાસ્ત્રમાં જે યૌદ્ધ નિયમો કહ્યા છે, અને તે દરેક શ્રાવક અથવા શ્રાવિકાએ સવારમાં અંગીકાર કરવા જોઈએ, આખો દિવસ પાળવા જોઈએ, અને તે બરોબર પળાયા છે કે નહિ તેની રાત્રિએ તપાસ કરી જવી જોઈએ—તે નિયમો પણ ઉપરનો હેતુ ધ્યાનમાં રાખી પાળવામાં આવે તો ઘણો લાભ મેળવી શકાય.

આ નિયમોનો હેતુ સમગ્ર પાળનાર મનુષ્ય અપ્રમત્ત થયા વિના રહે જ નહિ અને શ્રી વીરપ્રભુએ ગૌતમને આપેલો ઉપદેશ—હે ગૌતમ ! એક ક્ષણુવાર પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ. યથાર્થ રીતે તેમણે પાળેલો કહી શકાય.

અમુક બાબત જે આપણે કરવા માગતા હોઈએ, તે બાબતનો પ્રથમ તો દઢ વિચાર કરવો; તે બાબતનું મનન કરવું, તે બાબતનું ધ્યાન કરવું, તે બાબતમાં તસ્લીન થઈ જવું. આનું પરિણામ એ આવશે કે તે વિચારો અનુસાર આપણે આપણું વર્તન ચલાવી શકીશું. મનુષ્ય જેનું ધ્યાન કરે તેવો થાય છે. શાસ્ત્રમાં કહેલું છે કે ઇયળ ભ્રમરીનું ધ્યાન કરતાં ભ્રમરી થઈ ઉડી જાય છે. ‘મનુષ્ય એ

## ૫૧

વિચારની કૃતિ છે 'અથવા મનુષ્યના ચરિત્ર ( character ) નો આધાર મોટે ભાગે તેના વિચાર પર રહેલો છે.

પ્રથમ મનુષ્ય અસુક્ર કામ કરવાનો વિચાર કરે છે, તે વિચારને ખીજ તેવાજ પ્રકારના વિચારો કરી ધીમે ધીમે તે પુષ્ટિ આપે છે તે વિચારો ઘટ્ટ થતા જાય છે. તે વિચારોનું પ્રાપ્ત્ય વધતું જાય છે. બ્યારે વિચારોનું જોર ઘણુંજ વધી પડે છે, ત્યારે તે વિચારો કાર્યરૂપે પરિણમે છે. જો તે મનુષ્યે સારી આખતોના વિચારોનું પોષણ કર્યું હોય છે તો સારું કાર્ય થવા પામે છે, અને જો ખરાબ આખત સંબંધીના વિચારોને તેણે ઉત્તેજન આપ્યું હોય છે તો પરિણામ પણ ખરાબ કાર્યમાં આવે છે. વિચારનું કેટલું બળ છે તેના હળુ આપણને ખ્યાલ પણ નથી. પણ તે એક એવી શક્તિ છે કે જેનો સહુપયોગ કરવાથી મનુષ્ય ધારે તેવો પોતાને બનાવી શકે છે. યોગ-સારમાં કહ્યું છે કે—

**યદા ધ્યાયતિ યદ્યોગી યાતિ તન્મયતાં તદા ।**

**ધ્યાતવ્યો વીતરાગ સ્તન્નિત્યમાત્મવિશુદ્ધયે ॥ ૧ ॥**

બ્યારે યોગી જેનું ધ્યાન કરે છે ત્યારે તે તદ્દરૂપ બને છે, માટે જો આત્માની વિશુદ્ધિ કરવી હોય તો વિશુદ્ધિ સ્વરૂપી વીતરાગનું ધ્યાન કરવું.

માટે જે સ્વરૂપ તમારે મેળવવું હોય અથવા જે રૂપ તમારે થવું હોય તેનું ધ્યાન કરવું આવશ્યક છે. તમે જો જરા ખારીક વિચાર કરશો તો તમારી બાહ્ય સ્થિતિ પણ તમારા માનસિક વિચારોનું પરિણામ છે એમ જણાયા વગર રહેશે નહિ. મન તથા શરીરને નિકટનો સંબંધ છે, તથા મગજ તથા શરીરનો સંબંધ નજીકનો છે, એ પાશ્ચાત્ય શાસ્ત્રોએ તેમજ પૂર્વના ગ્રંથોએ બહુ સારી



## ૫૨

રીતે પૂરવાર કર્યું છે. મનની શરીર ઉપર અસર થાય છે, તે તો એટલું બધું ખુલ્લું છે કે તેને સાખીત કરવાની પણ જરૂર જણાતી નથી. ધણા ચિંતાતુર મનુષ્યોને શરીરે સુકાઈ જતાં આપણે નજરે જોઈએ છીએ. જ્યારે મનુષ્ય ઉદાસ હોય છે, ત્યારે તેને ખાવાપર રુચિ થતી નથી. તે વખતે આનંદ આપનારા બનાવો પણ અરુચિકર લાગે છે. ક્રોધ મનુષ્યના મુખપર જણાઈ આવે છે, અને તેના શોહીને વિકારી બનાવે છે જેથી તે ક્રોધી મનુષ્ય હમેશ સુક લકડી જેવો રહે છે. એક મનુષ્ય પોતાના મિત્રો સાથે આનંદમાં એકો હોય છે તેવામાં તેનું વહાણુ ગુમ થયાના સમાચાર મળે છે. તરતજ તે વિચાર તેના મગજમાં દાખલ થાય છે, અને પાંચ મીનીટમાં તો તેના આખા શરીરનો રંગ બદલાઈ જાય છે. કોઈ કોઈ વાર તો આવા કોઈ મોટા પ્રસંગે તે મનુષ્યના કાળા વાળ ધોળા થઈ જતા જણાય છે. તેજ પ્રમાણે કોઈ સુખદ સમાચાર સાંભળતાં ધણા દિવસના માંદ પડેલા દરદીઓ એકાએક પથારીમાંથી સાજા થઈ ઉઠ્યાના સમાચાર પણ આપણે જોઈએ છીએ અને સાંભળીએ છીએ.

આ ઉપરથી એ પ્રત્યક્ષ રીતે સિદ્ધ થાય છે કે વિચારની શરીરપર ભારે અસર થાય છે. કેવળ શરીરપર નહિ પણ બાહ્ય સંજોગોપર પણ અસર થતી આપણે જોઈએ છીએ. જેવી પરિસ્થિતિનો આપણે વિચાર કરીએ છીએ તેવી પરિસ્થિતિ-બાહ્ય સંજોગો વહેલા કે મોડા આપણને મળી આવ્યા વગર રહેતા નથી. જે આપણો નિશ્ચય બહુજ દૃઢ હોય તો આ ભવમાં ને આ ભવમાં આપણી ભાવના સિદ્ધ થાય છે. જેમ વિચારો વધારે ચોક્કસ, એકાગ્ર અને મન્યુત તે પ્રમાણમાં તે વિચારોનું ફળ વધારે શીઘ્ર આવે છે.

આત્માની શક્તિઓ પ્રકટ થાય તે માટે તેમને જોગવાઈ કરી આપવી, એ પણ આપણું કર્તવ્ય છે. આત્માની શક્તિઓ આ જગ-

## ૫૩

તમાં પ્રકટ કરવાને જે સાધનો છે, તેમાંનું સુખ્ય સાધન આ આ-પણું શરીર છે. આ શરીર જેમ અને તેમ નિરોગી શુદ્ધ આત્માનો પ્રકાશ ગ્રહણ કરી શકે તેવું મજબુત અને સૂક્ષ્મ refined પરમાણુનું અનેલું હોવું જોઈએ. કારણ કે “ sound mind can exist only in a sound body. ” ‘તંદુરસ્ત શરીરમાંજ તંદુરસ્ત મન રહી શકે.’ જ્યારે મનની શક્તિઓને બરાબર પ્રકટાવવાને પણ તંદુરસ્ત શરીરની જરૂર છે. તો પછી આત્મબળ પ્રકટ થાય તે માટે કેટલા બધા શુદ્ધ શરીરની આવશ્યકતા છે તે તો કહ્યા વિના પણ સમગ્રય તેવી બાબત છે. જ્યારે મનુષ્ય એકાગ્રતા શિખે છે, જ્યારે મનુષ્ય મનને એક લક્ષ્ય બિન્દુ ઉપર સ્થિર કરતાં શિખે છે, ત્યારે તે મનની શક્તિ અનંતગણી વધે છે. સરોવરના પાણીમાં કાંઈ પણ બળ નથી, પણ તે પાણી જ્યારે સંચાવડે નળીમાં આવે છે. ત્યારે તેનું બળ એટલું વધે છે કે કાચી પોચી નળી હોય તો તે તૂટી જાય છે. તેમ જ્યારે ધ્યાનવડે આ મગજમાં એકાગ્ર મનની અસર થવા માંડે છે, ત્યારે તે એટલી તો જબર હોય છે કે કાચું પોચું મગજ અથવા કાચું પોચું શરીર તૂટ્યા વિના રહે નહિ. માટે આત્મશક્તિ ખીલવવા ઇચ્છનારે પ્રથમ શરીરને પણ ખીલવવું જોઈએ. ધ્યાન કે યોગનો અભ્યાસ કરનારને ચેતવણી રૂપે કહેવાની જરૂર છે કે તમે ધ્યાન કે યોગનો અભ્યાસ કરવા માંડો તે પહેલાં તમારા શરીરને બરાબર કેળવો. તેને શુદ્ધ બનાવો. તેના પરમાણુઓને પવિત્ર બનાવો. આ વાસ્તે નિયમિત આહાર વિહારની ધણી જરૂર છે. શરીરની શુદ્ધિ સાથે અહ્યર્ય એ ઉત્તમ રસાયન છે. તમે ગમે તેટલી માત્રાઓ ખાધી હોય કે રસાયનનું સેવન કર્યું હોય પણ જ્યાં સુધી તમે અહ્યર્યરૂપી રસાયનનું સેવન નથી કર્યું ત્યાં સુધી ઉત્તમ તાકાદ મેળવવાના તમારા બધા માર્ગો વિક્ષણ છે. નિયમિત કસરતની પણ શારીરિક બળ વાસ્તે એટલીજ જરૂર છે.

## ૫૪

કસરતથી આળસનો ત્યાગ થાય છે, લોહી શરીરમાં વધારે ઝડપથી ફરવા માટે છે, શરીરમાંની મેલ પરસેવારૂપે બહાર નીકળે છે, અને ભૂખ પણ સારી લાગે છે, અને આ રીતે શરીર ઘણું મજબૂત અને નિરોગી બને છે. ભગવદ્ગીતામાં આ સંબંધમાં લખેલું છે કે—

જે અતિ ખાતો નથી તેમ ભૂખ્યો પણ રહેતો નથી, જે વધારે જાગતો નથી તેમ વધારે ઉંઘતો પણ નથી, જે આહાર વિહારમાં નિયમિત અને મધ્યમસર છે તે દુઃખનો નાશ કરનારા યોગને વાસ્તે લાયક બને છે. માટે શરીરને બરાબર કેળવો. શરીર તમારું સ્વામી ન બને એ બાબત ધ્યાનમાં રાખજો, પણ એ શરીર એ ધર્મનું પ્રથમ સાધન છે, એ બાબત પણ ભૂલી જતા ના. માટે ‘હચ્છાનો રોધ’ એ તપની વ્યાખ્યા સ્મરણમાં રાખી યથાશક્તિ શરીરને કાચુમાં રાખતા શિખરું પણ શરીરને અતિ કષ્ટ આપી મારી નાંખવું નહિ. આ બંને એકદેશીય માર્ગનો ત્યાગ કરી આ તેમજ બીજા અનેક બાબતમાં મધ્યમ માર્ગ ગ્રહણ કરવો.

આ પ્રમાણે બ્રહ્મચર્ય, કસરત, યોગ્ય તપશ્ચર્યા તેમજ આરોગ્ય-વિદ્યાના નિયમોનું પાલન—આ સર્વથી શરીરને આત્મિક પ્રકાશ તથા મનની શક્તિઓ પ્રગટ કરવાને યોગ્ય સાધન બનાવવું એ ધણું જરૂરનું છે.

પણ આટલેથી અટકવાનું નથી. હજી આ તો પ્રથમ પગથિયું છે. ગમે તેટલી શરીરશુદ્ધિ કરવામાં આવે તો તેથી પણ આત્મોન્નતિ થઈ શકે નહિ, પણ આત્મોન્નતિના વિકટ માર્ગમાં આ શરીર અંતરાયરૂપ ન થાય તે માટે તેને બરાબર કેળવવાના કામની આવશ્યકતા કોઈથી ના પાડી શકાશે નહિ.

હવે આપણે મન તરફ દૃષ્ટિ ફેરવીએ. મન શરીરની અપેક્ષાએ શરીરનું શેઠ છે—સ્વામી છે, પણ આત્માની અપેક્ષાએ મન પણ

## ૫૫

નોકર છે. આત્માનું સાધન છે. રાજનો પુત્ર આલ્યાવસ્થામાં હોય, અને રાજકારભાર તેને ચલાવતાં ન આવડતો હોય ત્યારે જેમ પ્રધાન બધી સત્તા પોતાના હાથમાં લે છે તેમ આત્માની આલ્યાવસ્થામાં—અજ્ઞાન દશામાં મનરૂપી પ્રધાને આખા શરીર રૂપી રાજ્યતંત્રની લગભગ પોતાના હાથમાં લેઈ લીધેલી છે. રાજ તો કાંઈ હિસાબમાં પણ ન હોય તેવી સાર્વભૌમસત્તા મન ચલાવી રહ્યું છે. પણ જેમ રાજકુંવર મોટો થતાં પ્રધાન પાસેથી રાજ સત્તા માગી લે છે, અને તે વખતે ધણુ દિવસથી ખાઈ ખદેલો પ્રધાન એકાએક તેને તે આપવા આનાકાની કરે છે, તેજ પ્રમાણે આ મન રૂપી પ્રધાને સર્વ સામંતો વગેરેને વશ કરી લીધેલા છે, અને જ્યારે આત્મારૂપી રાજ પોતાના હાથમાં સત્તા લેવા માગે છે, ત્યારે તે પણ એટલીજ આનાકાની કરે છે પણ તેથી રાજએ જરા પણ ગભરાવું નહિ. કારણ કે રાજને—આત્માને પોતાના સામર્થ્યનું ભાન આવ્યું છે. મને ગમે તેટલા લાંબા વખત સુધી સત્તા ભોગવી હોય છતાં છેવટે તે આત્માનું નોકર છે. હે આત્મન્ ! તું હવે જાગૃત થા ! તેં ધણી વાર સૂઈ રહીને પ્રમાદમાં કાળ ગુમાવ્યો છે પણ હવે પ્રમાદ ન કર ! ઉઠ. જાગૃત થા ! આ મન રૂપી પ્રધાન પાસેથી તારી સત્તા લેઈ લે ! તારો દિવ્ય હક છે તે તેને જાણાવ ! અને જરૂર તે તને વશ થશે. તારી આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલશે. થોડો વખત તે ખરખડે તો ફિક્કર નહિ. તારૂં બળ અજબાવ.

હે આત્મન્ ! મનને પોતાનું કશું બળ નથી. જે બળ તેનામાં હોય તે તારૂં પોતાનું છે. જેમ ચંદ્ર સૂર્યના પ્રકાશથી ચળકતો દેખાય છે, તેમ આ મનનું જે કાંઈ બળ હોય તે તારૂં જ છે. માટે ઉછીના લીધેલા બળ કરતાં સ્વાભાવિક બળમાં વિશેષતા હોય એ વાત સત્ય છે. માટે તારૂં સ્વભાવિક બળ અજબાવ. મન જરૂર તારે વશ થશે.

## ૫૬

કોઈ કામ વારંવાર કરવાથી, કોઈ પણ કામ કરવાનો મહાવરો પાડવાથી આપણને તે કામ કરવાની ટેવ પડે છે. તે કામ કરવું એ આપણું સ્વાભાવિક વલણ થઈ રહે છે. habit is second nature ' ટેવ એ મનુષ્યનો ખીજો સ્વભાવ છે ' આ વાક્ય પણ આ વિચારને પુષ્ટિ આપે છે. આ નિયમ લક્ષમાં રાખી જો આપણે આપણા મનને કામમાં રાખવાનો અભ્યાસ પાડીશું તો તે કામ પણ આપણે કરી શકીશું. આત્માની શક્તિઓ આ મનદ્વારા પ્રકટ થાય તે માટે તેને સંયમમાં લાવવાની જોઈ જરૂર છે, તેટલી તે મનને પવિત્ર બનાવવાની જરૂર છે. દીવાની આસપાસની ચીમની મેલી હોય અથવા ડાઘાવાળી હોય અથવા કાળી હોય તો તે દિવાનો પ્રકાશ તે ચીમનીદ્વારા બરાબર પ્રકટ થઈ શકતો નથી. સૂર્ય ગમે તેવો ગોળ હોય છતાં કલ્લોલવાળા અને ડહોળાએલા જળવાળા સરોવરમાં તેનું પ્રતિબિંબ ગોળ પડી શકતું નથી, પણ કકડારૂપે પડે છે. અર્થાત્ તે સૂર્યના અનેક કકડા થયા હોય એવું ચિત્ર સરોવરમાં ભાસે છે. આ સૂર્યના પ્રકાશ અથવા દીપકની જ્યોત તેવી આત્માની સ્થિતિ છે. સરોવર શાન્ત અને તરંગ રહિત થયે સૂર્યનું તેજ બરાબર તેના પર પડે છે, તેમ મન શાન્ત અને વિવિધ વિકારોથી રહિત થયે આત્મજ્યોતિ તેપર પડી પ્રકટી નીકળે છે. ચીમની સાફ હોવાથી દીપકનું નિર્મળ તેજ બરાબર પ્રકટી નીકળે છે તેમ મન પવિત્ર-શુદ્ધ થયે આત્મ તેજ તે દ્વારા ઝળકી ઉઠે છે. માટે આ ઉપરથી એ સિદ્ધ ઠરે છે કે આત્માનું બળ પ્રકટ કરવાને માટે મનનો સંયમ તથા મનની નિર્મળતા એ ઘણી અગત્યની બાબત છે.

આ સંયમને વાસ્તે ઉત્તમ સાધન મનની એકાગ્રતાનો અભ્યાસ પાડવાની ટેવ છે. કોઈ પણ વસ્તુ પ્રયત્ન કર્યા વિના મળતી નથી. તો મન: સંયમ જેવી દુષ્કર વસ્તુ પણ તે વાસ્તે સખ્ત પ્રયત્ન કર્યા

## ૫૭

વિના મળે નહિ. પણ ભૂતકાળમાં અનેક મહા પુરૂષો તે કામ કરી શક્યા છે, અને તેઓએ વિજય મેળવ્યો છે. હાલ પણ થોડે ઘણે અંશે તે આખતના અભ્યાસીઓ વિજય મેળવે છે. તો આપણે પણ તે આખતનો પ્રયત્ન કરીશું તો અવશ્ય તે કામ સિદ્ધ કરીશું. મનની નિર્મળતા માટે તો એટલાં બધાં સાધનો છે કે જે આંખ ઉઘાડીને જુવે તેને જણાયા વગર રહેશે નહિ. શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ, સત્સમાગમ, કોઈ મહાન પુરૂષના ગ્રન્થોનો ખારીક અભ્યાસ, સદ્ગુણતું ધ્યાન વગેરે અનેક સાધનો છે. વિષય બહુ લાંબો થઈ ગયો છે, છતાં આ મનની નિર્મળતાને માટે એક ટુંટી ઉપયોગી સૂચના આપ્યા વગર રહી શકાતું નથી.

તમારા આત્માને ઉન્નત બનાવે તેવા, અને મનને શાંતિ આપે એવા કેટલાક સદ્ગુણોની એક નોંધ તૈયાર કરો. તેમાંથી એકાદ સદ્ગુણ લેઈ પ્રાતઃકાળમાં તેતું ધ્યાન ધરો. તે સદ્ગુણ ઉપર એવી ભાવના કરો કે તે સદ્ગુણ તમારા મનના એક વિભાગ રૂપ થઈ રહે. તે સદ્ગુણની અસર તમારા રૂપે રૂપે બાપી રહેવી જોઈએ. તે પછી આખા દિવસમાં તે સદ્ગુણ પ્રમાણે ચાલવાને પ્રયત્ન કરો. દર-રોજના જીવન વ્યવહારમાં તે સદ્ગુણ પ્રમાણે તમારું વર્તન ચલાવો. રાત્રે સુતી વખતે તમે કેટલા અંશે તે સદ્ગુણને અમલમાં મુકવા શક્તિમાન થયા હતા, તેનો વિચાર કરો. તે સદ્ગુણને અમલમાં મુકતાં શી અડચણો નડી હતી તેનો ખ્યાલ લાલો, તમારી ક્યાં ભૂલ થઈ હતી તે વિચારો, અને મન સાથે તેવી ભૂલ ફરીથી નહિ કરવાનો દંઢ નિશ્ચય કરો. આ રીતે એક અઠવાડિયું અથવા પંદર દિવસ અથવા એક માસ સુધી તે સદ્ગુણ પ્રમાણે ચાલો, તે પછી બીજા સદ્ગુણને હાથમાં લ્યો. બીજા સદ્ગુણ જ્યારે અમલમાં મુકતા હો, ત્યારે પ્રથમ સદ્ગુણને વિસરી જવાનો નથી પણ મનમાં તે વખતે મુખ્યતા બીજા

## ૫૮

સહગુણને આપવી. આ રીતે સહગુણોનું ધ્યાન કરવાથી સારા વિચારોની આકૃતિઓ (thoughtforms) આપણી આસપાસ રમશે. આપણને સારાં કામો કરવાને ઉત્તેજન આપશે, અને આપણું મન નિર્મળ શુદ્ધ અને પવિત્ર થશે. આ હેતુથીજ જૈનધર્મમાં ચાર ભાવનાઓ અને ચાર ભાવનાઓ ભાવવાનું ફરમાવેલું છે. આવી ભાવનાઓ ભાવવાથી અથવા તેો પ્રેમ, વિવેક, સંતોષ, ક્ષમા, સત્ય, સમભાવ, ઋણુતા, મનની સમાધાનતા વિગેરે ગુણોનું ક્રમસર ધ્યાન કરવાથી જ્યારે મન નિર્મળ થશે ત્યારે આત્મજ્યોતિને તે દ્વારા પ્રકાશતાં વાર પણુ લાગશે નહિ અને આત્માની શક્તિઓ ધીમે ધીમે પ્રકટ થવા માંડશે.

ઠહાલા અંધુઓ ! આ રીતે તમારી જે શક્તિઓ ખીલે, તેનો તમે સદુપયોગ કરતા રહેશો તો ધીમે ધીમે વિશેષ શક્તિઓ ખીલતી જશે, અને છેવટે જે પદ ઉપર તીર્થંકરો અને અર્હંતો ઉભેલા છે, તે પદ પામવાને તમે લાયક અધિકારી બનશો. તેવા ઉચ્ચપદને વાસ્તે સર્વે આત્માઓ લાયક બનો અને આત્મબળમાં વિશ્વાસ રાખી તે પદ પામવાને વાસ્તે યોગ્ય માર્ગ ગ્રહણ કરતા થાઓ, એવી અંતઃકરણની શુભ ભાવના સાથે આ પ્રસ્તુત લેખ સમાપ્ત કરતાં એટલુંજ જણાવવાનું કે:—

“ Work out your own salvation, for you are a lamp unto yourself. ”

તમારો મોક્ષ તમે જાતેજ સાધવાને પ્રયત્ન કરો, કારણ કે તમારા આત્માને દીપક તમે પોતેજ છો. પુરુષાર્થ કરો, અને આ ભવમાં નહિ તો આવતા ભવમાં જરૂર તમે ઉચ્ચપદ પામશો; અને આ માર્ગે ચાલવાનો જે પગે તમે નિશ્ચય કર્યો તે પગને ધન્યવાદ આપ્યા વિના રહેશો નહિ.

સમાપ્ત.

## શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રંથમાળા અવશ્ય વાંચો.

ભજનકર ગ્રંથમાળામાં નીચલા ગ્રંથો પ્રગટ થયેલ છે, જે વાંચી મનન કરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણીએ ચઢાવો. ગુરુશ્રીની લેખ-નશૈલી-માધ્યસ્થદષ્ટિવાળી હોવાથી, દરેક ધર્માવલંબીઓ તેને પ્રેમ-પૂર્વક વાંચે છે. દરેક ગ્રંથોમાં વિશેષે કરીને અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્ત્વ-જ્ઞાન સંબંધી વિવેચન છે.

**પત્રવ્યવહાર**—મુંબાઇ-ચંપાગલી. વ્યવસ્થાપક શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારકમંડળ જોગ કરવો.

પુસ્તકોની છપાઇ, અંધાઇ કાગળ વિગેરે સુંદર છતાં તેની કીંમત ઘણીજ ઓછી રાખવામાં આવી છે. કોઈ પણ ગ્રંથ પ્રકાશક મંડળ કરતાં ઓછામાં ઓછી કીંમત રાખવાની પહેલ આ મંડળેજ કરી છે.

પ્રભાવના, વિદ્યાર્થીઓને ઇનામ અને ભેટ આપનાર માટે વધુ નકલો મંગાવનારને ઓછી કીંમતે આપવામાં આવે છે.

## શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રંથમાળામાં પ્રગટ થયેલા ગ્રંથો.

ગ્રંથાંક.	પૃષ્ઠ.	રૂ. આ. પા.
૦. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો. ...	... ૨૦૮	૦—૮—૦
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા. ...	... ૨૦૬	૦—૪—૦
૨. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૨ જો. ...	... ૩૩૬	૦—૮—૦
૩. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૩ જો. ...	... ૨૧૫	૦—૮—૦
૪. સમાધિ સતકમ્. ...	... ૩૪૦	૦—૮—૦
૫. અનુભવ પત્રિચશી. ...	... ૨૪૮	૦—૮—૦
૬. આત્મપ્રદીપ. ...	... ૩૧૫	૦—૮—૦
૭. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૪ થો. ...	... ૩૦૪	૦—૮—૦
૮. પરમાત્મદર્શન. ...	... ૪૩૨	૦—૧૨—૦
૯. પરમાત્મજ્યોતિ. ...	... ૫૦૦	૦—૧૨—૦



## ६०

१०. तत्त्वभिंदु. ... .. २३०	०—४—०
११. गुणानुराग (आवृत्ति भीष्ण) ... .. २४	०—१—०
१२-१३ भजनसंग्रह भाग ५ मो तथा ज्ञानदिपीका १५०	०—६—०
१४. तीर्थयात्रातुं विमान (आवृत्ति भीष्ण)... ६४	०—१—०
१५. अध्यात्म भजनसंग्रह. ... .. १५०	०—६—०
१६. शुद्धोध ... .. १७२	०—४—०
१७. तत्त्वज्ञानदिपीका. ... .. १२४	०—६—०
१८. गडुलीसंग्रह. ... .. ११२	०—३—०
१९. श्रावक धर्मस्वर्ष भाग १ लो (आवृत्ति त्रीष्ण) ४०	०—१—०
२०. ,, ,, भाग २ लो. (आवृत्ति त्रीष्ण) ४०	०—१—०
२१. भजन पदसंग्रह भाग ६ डो. ... २०८	०—१२—०
२२. पयनामृत. ... .. ३८८	०—१४—०
२३. योगदीपक. ... .. २६८	०—१४—०
२४. जैन ऐतिहासिक रासभाषा. ... .. ४०८	१—०—०
२५. आनन्दधन पदसंग्रह भावार्थ सहित. ... ८०८	२—०—०
२६. अध्यात्म शान्ति (आवृत्ति भीष्ण) ... १३२	०—३—०
२७. काव्यसंग्रह भाग ७ मो. ... .. १५६	०—८—०
२८. जैनधर्मनी प्राचीन अने अर्वाचीन स्थिति. ९६	०—२—०
२९. कुमारपाल चरित्र (हिंदी) ... .. ०—६—०	
३०. आत्मशिक्षा. ... .. ६४	०—२—०

ग्रन्थो नीचला स्थणोथी वेयाणु भणशे.

१. अभदावाद-जैन षोर्डींग-डे. नागोरीशराड.
२. मुंषध-भेसर्स भेधण डीरणनी कुं. डे. पायधुनी.
३. ,, श्री अध्यात्मज्ञान प्रसारक मंडण डे. यंपागली.
४. पुना-शा. वीरयंद कृष्णुण-डे. वैतालपेड.
५. सुरत-भी. ल. अम. गेकरीवाला डे. डेलापीड.

श्री जिनाय नमः

अथ परमानंद पञ्चीशी प्रारभ्यते.

परमानंदसंयुक्तं, निर्विकारं निरामयम् ।

ध्यानहीना न पश्यन्ति, निजदेहे व्यवस्थितम् ॥

ध्यान न ज्ञानात् पुरोधो परम आनंद युक्त, इंद्रियोना विकार विनाना, मन तथा शरीरना रोग रहित अने वणी पोताना शरीरने विषे रहेला परमात्माने हेणी शक्ता नथी. १

अनंतसुख संपन्नं, ज्ञानामृतपयोधरम् ।

अनंतवीर्यसंपन्नं, दर्शनं परमात्मनः ॥ २ ॥

परमात्मानुं दर्शन अनंत सुखवाळुं, ज्ञानरूप अमृत (जल) ने वृद्धि करवाभां भेध समान अने अनंत वीर्य वाळुं छे. २

निर्विकारं निराहारं, सर्वसंगविवर्जितम् ।

परमानंदसंपन्नं, शुद्धचैतन्यलक्षणम् ॥ ३ ॥

इंद्रियोना विकार रहित, आहार रहित, सर्व संग रहित, उत्कृष्ट आनंद युक्त अने शुद्ध चैतन्यना लक्षण युक्त परमात्मानुं दर्शन छे. ३

उत्तमा आत्मचिंता स्यात्, मोहचिंता च मध्यमा ।

अधमा कामचिंता स्यात्, परचिंताधमाधमा ॥४॥

૨

આત્માનો વિચાર તે ઉત્તમ, મોહ (બુદ્ધી બુદ્ધી વસ્તુઓ ઉપર રાગ કરવાનો) વિચાર તે મધ્યમ, અનેક વસ્તુઓ મેલવવાની ઇચ્છા કરવાની ચિંતા તે અધમ અને આત્મા સિવાય અન્ય વસ્તુની ચિંતા તે અધમાધમ બણવી. ૪

**નિર્વિકલ્પં સમુત્પન્નં, જ્ઞાનમેવ સુધારસમ્ ।**

**વિવેકમંજલિં કૃત્વા, તદ્ પિબંતિ તપસ્વિનઃ ॥ ૫ ॥**

જગતમાં જ્ઞાનરૂપ અમૃતરસ વિકલ્પ રહિત ઉત્પન્ન થયું છે. તેને તપસ્વી પુરૂષો વિવેકરૂપ અંજલી કરીને પાન કરે છે. ૫

**સદાનંદમયં જીવં, યો જાનાતિ સ પંડિતઃ ।**

**સંસેવતે નિજાત્માનં, પરમાનંદકારણમ્ ॥ ૬ ॥**

જે નિરંતર આનંદમય પોતાના આત્માને બાણે છે તેજ જ્ઞાની છે અને તે જ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટ આનંદના કારણે એવા પોતાના આત્માની સારી રીતે સેવા કરે છે. ૬

**નલિન્યાં ચ યથા નીરં, મિત્રં તિષ્ઠતિ સર્વદા ।**

**અયમાત્મા સ્વભાવેન, દેહે તિષ્ઠતિ નિર્મલઃ ॥ ૭ ॥**

જન્મ કમલમાં જલ હમેશાં બુદ્ધુંજ રહે છે તેમ નિર્મલ એવો આત્મા સ્વભાવે કરીને દેહમાં રહ્યા છતાં બુદ્ધો છે. ૭

**દ્રવ્યકર્મવિનિર્મુક્તં, માવકર્મવિવર્જિતમ્ ।**

**નો કર્મરહિતં વિદ્ધિ, નિશ્ચયેન ચિદાત્મકમ્ ॥ ૮ ॥**

## 3

આઠ કર્મરૂપ દ્રવ્ય કર્મથી બુદ્ધો, રાગ દ્વેષરૂપ ભાવકર્મથી બુદ્ધો અને શરીરરૂપનો કર્મથી બુદ્ધો ચૈતન્ય રૂપ આત્માને નિશ્ચયથી જાણવો. ૮

**આનંદં બ્રહ્મણોરૂપ, નિજદેહે વ્યવસ્થિતમ્ ।**

**ધ્યાનહીના ન પશ્યંતિ, જાત્યંધા ઇવ ભાસ્કરમ્ ॥૧॥**

જન્મ જન્મથી આંધળા માણસો સૂર્યને જોઈ શકતા નથી તેમ ધ્યાન રહિત માણસો પોતાના જ શરીરની અંદર રહેલા આનંદમય બ્રહ્મરૂપને જોઈ શકતા નથી. ૯

**તદ્ ધ્યાનં ક્રિયતે ભવ્યં, મનો યેન વિલીયતે ।**

**તત્ક્ષણં પશ્યતિ શુદ્ધં, ચિત્તમત્કારલક્ષણમ્ ॥૧૦॥**

તેજ પ્રકારે ધ્યાન કરવું જોઈએ કે જથી મન લય પામી જાય અને તુરંત જ જ્ઞાને કરી ચમત્કારી લક્ષણવાળા શુદ્ધ પરમાત્માનાં દર્શન થાય. ૧૦

**યે ધર્મલીના મુનયઃ પ્રધાનાઃ,**

**તે દુઃખહીના નિયતં ભવંતિ ।**

**સંપ્રાપ્ય શીઘ્રં પરમાત્મતત્વં,**

**વ્રજંતિ મોક્ષં ક્ષણમેકમધ્યે ॥ ૧૧ ॥**

જે ઉત્તમ મુનિઓ ધર્મમાં લીન છે તેઓ નિશ્ચે દુઃખથી મુકાઈ જાય છે. અને તુરંત પરમાત્માના તત્વને પામીને એક ક્ષણમાં મોક્ષને પામે છે. ૧૧

૪

આનંદરૂપં પરમાત્મતત્ત્વં,  
 સમસ્તસંકલ્પવિકલ્પમુક્તમ્ ।  
 સ્વભાવલીના નિવસન્તિ નિત્યં,  
 જાનંતિ યોગિસ્વયમેવતત્ત્વમ્ ॥ ૧૨ ॥

પોતાના જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવમાં લીન થયેલા પુરૂષો સર્વ પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પથી મુક્ત થયેલા અને આનંદરૂપ પરમાત્માના તત્ત્વને વિષેજ નિત્ય નિવાસ કરે છે અને તે તત્ત્વને યોગી પુરૂષોજ જાણે છે. ૧૨

સદાનંદમયં શુદ્ધં નિરાકારં નિરામયમ્ ।  
 અનંતસુખસંપન્નં સર્વસંગવિવર્જિતમ્ ॥ ૧૩ ॥

તે પરમાત્માતું તત્ત્વ નિરંતર આનંદમય, શુદ્ધ, આકૃતિ રહિત, કર્મરૂપ શેગ રહિત, અનંત સુખ સહિત અને સર્વસંગ વર્જિત છે. ૧૩

લોકમાત્ર પ્રમાણેઽહં, નિશ્ચયેન ન સંશયઃ ।  
 વ્યવહારે દેહમાત્રઃ, કથિતઃ પરમેશ્વરઃ ॥ ૧૪ ॥

પરમેશ્વર નિશ્ચય નયે કરીને લોક માત્ર પ્રમાણ ( સર્વ વ્યાપી ) છે. અને વ્યવહાર નયે કરીને શરીર માત્ર પ્રમાણ છે. ઝ સંશય રહિત છે. ૧૪

૫

यत्क्षणं पश्यति शुद्धं, तत्क्षणं गतविभ्रमम् ।  
सुस्थं चित्तस्थिरीभूतं, निर्विकल्पं समाधिना ॥१५॥

જે ક્ષણે શુદ્ધ આત્માને જુએ છે તેજ ક્ષણે વિભ્રમ રહિત, શાંત, સ્થિર ચિત્તવાળો અને સમાધિથી વિકલ્પ રહિત થાય છે. ૧૫

स एव परमं ब्रह्म, स एव निजपुंगवः ।  
स एव परमं चित्तं, स एव परमो गुरुः ॥१६॥

એ પ્રમાણે જે આત્મા તેજ પરમ બ્રહ્મરૂપ, તેજ પોતાનામાં ઉત્તમ, તેજ ઉત્કૃષ્ટ ચૈતન્ય રૂપ અને તેજ ઉત્તમ ગુરુ-રૂપ છે. ૧૬

स एव परमं ज्योतिः स एव परमं तपः ।  
स एव परमं ध्यानं, स एव परमात्मकः ॥१७॥

તેજ પરમ તેજ રૂપ, તેજ ઉત્કૃષ્ટ તપરૂપ, તેજ ધ્યાનરૂપ અને તેજ પરમાત્મા રૂપ છે. ૧૭

स एव सर्व कल्याणं, स एव सुखभाजनम् ।  
स एव शुद्धचिद्रूपं, स एव परमः शिवः ॥१८॥

તેજ સર્વનું કલ્યાણ, તેજ સુખનું પાત્ર, તેજ શુદ્ધ ચૈતન્ય રૂપ અને તેજ ઉત્તમ કલ્યાણકારી છે. ૧૮

स एव परमानंदं, स एव सुखदायकः ।  
स एव परचेतन्यं, स एव गुणसागरः ॥ १९ ॥

૬

તેજ પરમઆનંદ ૩૫, તેજ સુખ આપનાર, તેજ ઉત્કૃષ્ટ  
ચૈતન્ય ૩૫ અને તેજ ગુણ સમુદ્ર છે. ૧૯

**પરમાહ્વાદસંષન્નં, રાગદ્વેષવિવર્જિતમ્ ।**

**સ અહં દેહમધ્યેષુ, યો જાનાતિ સ પંડિતઃ ॥૨૦॥**

ઉત્કૃષ્ટ પ્રમોદે કરીને સહિત અને રાગદ્વેષ રહિત એવો તે  
હું સર્વ શરીરને વિષે રહ્યો છું. તેને જે બાણુ છે તેજ જ્ઞાની છે. ૨૦

**આકારરહિતં શુદ્ધં સ્વસ્વરૂપે વ્યવસ્થિતમ્ ।**

**સિદ્ધાવષ્ટગુણોપેતં, નિર્વિકારં નિરામયમ્ ॥૨૧॥**

આકૃતિ રહિત, શુદ્ધ પોત પોતાના સ્વરૂપમાં રહેલા, સિ-  
દ્ધિના આઠ ગુણ યુક્ત, ઇંદ્રિયોના વિકાર રહિત અને રોગ  
રહિત. ૨૧

**તત્સદૃસં નિજાત્માનં, પરમાનંદકારણમ્ ।**

**સંસેવંતે નિજાત્માનં યો જાનાતિ સ પંડિતઃ ॥૨૨॥**

તે પૂર્વે કહેલા સમાન અને પરમ આનંદના કારણરૂપ  
પોતાના આત્માને જે સારી રીતે બાણુ છે અને સેવે છે તે પં-  
ડિત છે. ૨૨

**પાષાણેષુ યથા હેમ, દુગ્ધમધ્યે તથા ઘૃતમ્ ।**

**તિલમધ્યે યથા તૈલં, દેહ મધ્યે તથા શિવઃ ॥૨૩॥**

૭

જમ પથ્થરમાં સોનું, દુધમાં ઘી અને તલમાં તેલ રહે છે તેમ શરીરની અંદર આત્મા રહેલો છે. ૨૩

કાષ્ટમધ્યે યથાવન્દિહઃ શક્તિરૂપેણ તિષ્ઠતિ ।

અયમાત્મસ્વભાવેન, દેહે તિષ્ઠતિ નિર્મલઃ ॥૨૪॥

જમ સ્વાભાવિક લાકડાંની અંદર શક્તિરૂપે અગ્નિ રહે છે તેમ શરીરની અંદર પોતાના સ્વભાવે કરીને નિર્મળ એવો આત્મા રહે છે. ૨૪

અવ્રતાનિ પરિત્યજ્ય, વ્રતેષુ પરિનિષ્ઠિતઃ ।

ત્યજેત્તાનપિ સંપ્રાપ્ય, પરમંપદમાત્મનઃ ॥ ૨૫ ॥

અવ્રતાને ત્યજી દઈ વ્રતને વિષે રહેલો પુરૂષ આત્માના પરમપદને પામીને તે વ્રતને પણ ત્યજી દે છે. ૨૫

इति परमानंद पच्चीशी संपूर्णा.

चोवीश जिनेश्वरना छंद

दुहा.

આર્યા બ્રહ્મસુતા ગીરવાણી, સુમતી વિમલ આપો બ્રહ્માણી;  
કમલ કમંડલ પુસ્તક પાણી, હું પ્રણમું બેડી બુગ પાણી. ૧  
ચોવીસે જીનવર તણા, છંદ રચું ચોસાલ;

ભણતાં શિવસુખ સંપન્ને, સુણતાં મંગલ માલ. ૨



૯

## છંદ જાતિ સૈવયા.

આદિ જીણુંદ નમે નરઈંદ સપુનમચંદ સમાન સુખં,  
 સમા મૃત કંદ ટાલે ભવકંદ મરદેવીનંદ કરત સુખં;  
 લગે જસ પાય સુરિંદ નિકાય ભલા ગુણુ ગાય ભવિકજનં,  
 કંચન કાય નહિ જસ માય નમે સુખ થાય શ્રી આદિજિનં ૧  
 અજિતજિણુંદ દયાલ મયાલ વિસાલ નયન કપાલ જુગં,  
 અનોપમ ગાલ મહામૃગ ચાલ સુભાલ સુજનનગ ખાહુ જુગં;  
 મનુષ્ય મેલીહ મુનિસરસીંહ અર્ધીહ નરીહ ગયે મુગતી,  
 કહે નય ચિત્ત ધરી બહુ ભક્તિ નમે જીનનાથ ભલી જુગતી. ૨  
 કહે સંભવનાથ અનાથકો નાથ મુગતિકો સાથ મિલ્યો પ્રભુ મેરો,  
 ભવોદધિપાજ ગરિબનિવાજ સખે શિરતાજ નિવારત ફેરો;  
 જિતારીકો જાત સુસેના માત નમે નર જાત મિલી બહુ ઘેરો;  
 કહે નય સુધ ધરિ બહુ પુદ્ધ જિનાવન નાથકું સેવક તેરો. ૩  
 અભિનંદન સ્વામ લિધે જશ નામ સરે સવિ કામ ભવિક તણો,  
 વનિતા જસ ગામ નિવાસકો ઠામ કરે ગુણુ ગ્રામ નરિંદ ઘણો;  
 મુનીશ્વર રૂપ અનોપમ ભૂપ અકલ સ્વરૂપ જીનંદ તણો,  
 કહે નય ખેમ ધરી બહુ પ્રેમ નમે નરપાવત સુખ ઘણો. ૪  
 મેઘ નરિંદ મલાર વિરાજીત સોવનવાંન સમાન તનુ,  
 ચંદ સુચંદ વદન સુહાવત રૂપવિગજિત કીમતનુ;  
 કર્મક્રી કોડ સવે દુઃખ છોડ નમે કરજોડ કરિ ભગતિ,  
 વંશ ઈક્ષ્યાગ વિભુષણુ સાહિબ સુમતિજીનંદ ગચે મુગતી. ૫

૯

હંસપાદ તુલ્ય રંગ રતિ અર્ધ રાગરંગ અઢીસે ધનુષ અંગ  
 દેહકો પ્રમાણ હે,  
 ઉગતો દિણ્દ રંગ લાલકેસુ કુલ રંગ રૂપ હે અનંગ ભંગ  
 અંગ ઢેરો વાન હે; ગંગકો તરંગ રંગ દેવનાથહિ અભંગ જ્ઞા-  
 નકો વિસાલ રંગ સુધ જોકો ધ્યાન હે, નિવારીએ ક્લેશ સંગ  
 પદ્મપ્રભુસ્વામિ ધીંગ દિજિએ સુમતિ સંગ પદ્મકેરો બણ હે. ૬  
 જીણ્દ સુપાસ તણા ગુણ રાસ ગાવે ભવિ ભાસ આણ્દ ધણે,  
 ગમે ભવિપાસ મહિમા નિવાસ પૂરે સવિ આસ કુમતિ હણે;  
 ચીંદુ દિસે વાસ સુગંધ સુવાસ ઉસાસ ની:સાસ જીનેંદ્ર તણો,  
 કહે નય ખાસ મુનિંદ્ર સુપાસ તણો જસવાસ સદૈવ ભણો. ૭  
 ચંદ્ર ચંદ્રીકા સમાન રૂપ સેલસે સમાન દોઢસો ધનુષમાન દે-  
 હકો પ્રમાણ હે, ચંદ્રપ્રભુ સ્વામી નામ લીજીયે પ્રભાત જમ  
 પામીયે સુખ ઠામ ઠામ ગામજ સમાન હે; મહાસેન અંગજત  
 લક્ષ્મણભિધાન માત જગમા સુવાસવાત ચિહું દિસે થાત હે,  
 કહે નય છોડી તાત ધ્યાયે જે દિનરાત પામીયે તો સુખ સાત  
 દુ:ખકો મીજત હે. ૮ ઢોલો દુધકેન પીંડ ઉજલો કપુરખંડ  
 અમૃત સરસ કુંડ સુધ જોકો તુંડ હે, સુધાવી જીનંદ સંત  
 ઝીજીયે કર્મ અંત શુભ ભક્તિ જસદંત સ્વેત જોકો વાણ હે;  
 કહે નય સુણો સંત પૂજીયે જે પુષ્પદંત પામીયે તો સુખસંત  
 સુદ્ધ જોકો ધ્યાન હે. ૯ સીતલ સીતલ વાણી ધનાધન આહેત  
 હે ભવિકોકકિ સોરા, કાક જીણ્દ પ્રજસુ નરીંદ વલી જમ ચા-

૧૦

હત ચંદ ચક્રોરા; વિધ ગચંદ સુચિ સુરિંદ સતિ નિજકંત સુ-  
 મેધ મયુરા, કહે નય નેહ ધરી ગુણુ ગેહ તથા હુ ધાવત સાહેબ  
 મેરા. ૧૦ વિષ્ણુ ભુપકો મહદાર જગ જંતુ સુખકાર વંશકો  
 સ્તંગારહાર રૂપકે અંગાર હે, છોડી સવિ ચિત્તકાર માન મોહકો  
 વિકાર કામ ક્રોધકો સંચાર સર્વ વેરી વાર હે; આદર્યો સંજમ-  
 ભાર પંચ મહાવ્રત સાર ઉતારે સંસારપાર જ્ઞાનકો ભંડાર હે,  
 ઇચ્ચારમો જીણુંદ સાર ખડગીજીવ ચિત્તધાર કહે નય વારોવાર  
 મોક્ષકો દાતાર હે. ૧૧ લાલ કેસુ કુલ લાલ રતિ અર્ધ રંગ  
 લાલ ઉગતો દિણુંદ લાલ લાલચોલ રંગ હે, કેસરીકી જીહ  
 લાલ કેસરકો ઘોલ લાલ ચૂનડીકો રંગ લાલ લાલ પાન રંગ  
 હે; લાલ ધીરચંચૂ લાલ હીંગલો પ્રવાલ લાલ ઠોકિલાકી દ્રષ્ટી  
 લાલ લાલ ધમ રંગ હે, કહે નય તેમ લાલ ખારમો જીણુંદ  
 લાલ જ્યાદેવિ માત લાલ લાલ જોકો અંગહે. ૧૨ કતવર્મ નિ-  
 રંદ તણો એહ નંદ નૃમંત સુરેંદ પ્રમોદ ધરી, ગમે દુઃખ દંદ  
 દીયે સુખવૃંદ જોકો પદ સોહત ચિત્ત ધરી; વિમલ જીનંદ  
 પ્રસન્ન વદન જોકે સુભ મન્ન સુગંગ પરિ, જુમે એક મન્ન કહે  
 નવ ધન્ય નમો જીનરાજ દિણુંદ સૂપ્રીત ધરી. ૧૩ અનંત  
 જીણુંદ દેવ દેવમાં દેવાદિ દેવ પૂજે ભવી નીતમેવ ધરી ખહુ  
 ભાવના, સુરનર સારે સેવ સુખકીઓ સ્વામી હેવ તુજ પીખે  
 આર દેવ ન કરું હું સેવના; સીહસેન અંગ જાત સુજસલિ-  
 ધાન માત જગમાં સુજસ ક્યાત ચીહું દિશે વ્યાપતો, કહે નય

૧૧

તાસ વાત ક્રીજીએ જે સુપ્રભાત નિજ હોઈ સુખ સાત ક્રીર્તિ  
 કોડ આપતો. ૧૪ જોકે પ્રતાપ પરાજીત નિરખલ ભુતલ થઈ  
 ભમે ભાનુ આકાસે, સોમ્ય વંદન વિનિર્જિત અંતર સ્યામ  
 વાસીવેન હોત પ્રકાસે; ભાનું મહિપતિ વસે કુસય યોધ ન  
 દીપત ભાનુપ્રકાસે, નમે નય નેહનિતુસાહિબજ્યેહ ધર્મ જીણુંદ  
 ત્રિજગ પ્રકાસે. ૧૫ સોલમા જીણુંદ નામે સાંતિ હોય ઠામે  
 ઠામે સિદ્ધિ હોઈ સર્વ કામે નામ કે પ્રભાવથે, કંચન સમાન  
 વાન ચાલીસ ધનુષ માન ચક્ર પ્રતિકો ભિધાન દીપતો તે સૂરથો;  
 ચૌદ રયણ સમાન દીપતા નવય નિધાન કરત સુરેંદ્ર ગાન  
 પુણ્ય કે પ્રભાવથે, કહે નય જોડી હાથ અબહુ થયો સનાથ  
 પાદજ્યો સૂમતી સાથ સાંતિનાથકે દિંદારથે. ૧૬ કહે કુંથુ જિ-  
 ણુંદ દયાલ મયાલ નિધિ સેવકની અરદાસ સૂણો, ભવ ભીમ  
 મહાર્ણવ પૂર અગાહ અથાહ ઉપાધિ સુનીર ઘણો; બહુ જન્મ  
 જરા મરણાદિ વિભાવ નિમિસ ઘણાદિ કલેસ ઘણો, અવતાર  
 કતાર ક્રિપા પરસાહિંબ સેવક જાણીએ છે અપણો. ૧૭ અર-  
 દેવ સુદેવ કરે નર સેવ સવિ દુઃખ દોહગ દુર કરે, ઉપદેસ  
 ધનાધનનીરભરે ભવિ માન સમાનસ ભૂરીતરે; સુદર્શન નામ  
 નરેસર અંગજ ભવ્યમને પ્રભૂ જસ વસે, તસ સંકત સોગ  
 ત્રિયોગ યોગ દરિદ્ર કુસંગતિ ન આવત પાસે. ૧૮ નીલ શ્રીર  
 વંરવી નીલ માંગવલિપત્ર નીલ તરૂવર રાજી નીલ નીલ નીલ-  
 દ્રાખ હે, કાચકો સુગોલ નીલ ઈંદ્રનીલ રતનનીલ પત્રનીલ-

૧૨

યાસ હે; જમુના પ્રવાહનીલ ભ્રંગરાજ પંખી નીલ જહવો  
 અસોક શંખ નીલ નીલ રંગ હે, કહે નય તેમ નીલ રાગથે  
 અતિવ નીલ મલ્લીનાથ દેવનીલ બેઠા અંગ નીલહે. ૧૯ સુ-  
 મિત્ર નરીંદ તણો વરનંદ સુચંદ્ર વદનં સોહાવત હે, મંદર  
 ધીર સવેન રહીર સુસામ સરીર ખિરાજીત હે; કજ્જલવાંન  
 સુક છપયાન કરે ગુણગાન નરિંદ ધણો, મુનિ સુવ્રત સ્વામી  
 તણો અભિધાન લહે નય માંન આનંદ ધણો. ૨૦ અરીહંત  
 સરૂપ અનોપમ રૂપ કે સેવક દુઃખને દુર કરે, નિજ વાણી સુધા-  
 રસ મેઘ જલે ભવીમાન સમાન સભૂરીરે; નમી નાથેકા દર્શન  
 સાર લહી કુંણ વિષ્ણુ મહેસ ધરે જો પરે, અખ માનવ મુઠ  
 લહિ કુંણ સકર છોડકે કંકર હાથ ધરે. ૨૧ બદવ વંશ વિભુ-  
 ષણ સાહિબ નેમિ જીણંદ મહાનંદકારી, સમુદ્ર વિજય નરિંદ  
 તણો સુતઉજ્જલ સંખ સુલક્ષણ ધારી; રાજૂલ નાર મુકી નિર-  
 ધાર ગયે ગિરનાર કલેસ નિવારી, કજ્જલ કાય સિવા દેવી માય  
 નમે નય પાય મહાવ્રતધારી. ૨૨ પ્રાર્શ્વનાથ અનાથેકા નાથ  
 સનાથ ભયો પ્રભુ દેખત થે, સવિ રોગ વિભેગ કુભેગ મહા દુઃખ  
 દુર ગએ પ્રભુ ધાવતથે; અશ્વસેન નરેસ સપુતવિરાજીત ધના-  
 ધનવાન સમાનતનું, નય સેવક વંછીત પૂરણ સાહિબ અભિ-  
 નવકાંમ કરિ રમનુ. ૨૩ કુકમઠ કુલંઠ ઉલંઠહઠી હઠ ભંજન  
 બસ પ્રતાપ વિરાજે, ચંદન વાણી સૂવામા નંદન પુરૂષાદાણી  
 ખિરૂદ જસ છાજે; જસ નામ કે ધ્યાન થેકા સવિ દોહગ દારિદ્ર

૧૩

દુઃખ મહા સવિ ભાંજે, નય સેવક વંછિત પૂરણ સાહિબ અષ્ટ-  
મહા સિદ્ધિ નિત્ય નીવાજે. ૨૪ સિધારથ ભુપ તણા પ્રતિરૂપ  
નમે નર ભૂપ આનંદ ધરી, અચિંત્ય સરૂપ અનોપમ રૂપ કે  
લંછન સોહત બસ હરી; તિસલા નંદન સમદ્ર મ કંદન લઘુ-  
પણે કંપિત મેરૂ ગિરિ, નમે નય ચંદ વદન વિરાજીત વીર  
જીણંદ સુપ્રીત ધરી. ૨૫ ચોવીસ જીનંદ તનાં ઈહ છંદ ભણે  
ભવિત્રંદ જે ભાવ ધરી, તસ રોગ વિયોગકુ બેગ ભોગ સવિ  
દુઃખ દોહગ દુર ટરે; તસ અંગણુ ખાર ન લાભે પાર સુમતિ  
તોખાર હેખાર કરે કહેનય સાર સુમંગલ ચાર ઘટે તસ સંપદ  
ભૂરીભરે. ૨૬ સવેગી સાધુ વિભૂષન વંસ વિરાજીત શ્રી નય  
વિમલ જનાનંદકારી, તસ સેવકસંજમધાર સુધારકે ધીર વિમલ  
ગણી જયકારી, તાસદાં યુજ બ્રંગસમાન શ્રીનયવિમલ મહાવ્રત  
ધારી કહે એ છંદ સુણો ભવિત્રંદકે ભાવ ધરીને ભણો નરનારી.

॥ અથ શ્રી જ્ઞાનપંચમીની ઢાલો લીખ્યતે ॥

॥ ઢાલ ॥

બલમ બેગીકારે, એ દેશી;

શ્રીવાસુ પુજ જીનેસર વયણુથીરેં, રૂપ કુલ કંચનકુલ મુનિદોય;  
રોહિણી મંદીર સુંદીર આવીયારે, નમીભવપુછે દંપતિ સોય. ૧

ચંદનાણિ વયણુરે દંપતિ મોહીયાંરે, એ આંકણિ;

રાજ રાણિ નીજ સુત આઠનોરે, તપ ફલનીજ ભવ ધારી સખંધ;

૧૪

વિનય કરી પુછે માહારાજનેરે, ચાર સૂતાના ભવ પરખંધ. અં ૨  
 રૂપવંતિ શીયળવંતિને ગુણવંતિરે, સરખતી જ્ઞાનકલા ભંડાર;  
 જન્મથી રોગ સોગ દ્વિઠો નથીરે, કુંણુ પુન્યે લીધો એહ અવતાર.૩

॥ ઢાલ ૧ લી. ॥

વાલાજી વાઘછે વાંશલીરે એ દેશી.

ગુરૂ કહે વર્ધતાઢય ગીરીવરૂરે, પુત્રી વિદ્યાધરી ચાર;  
 નિજ આયુ જ્ઞાનીને પુછીયોરે, કરવા સફલ અવતાર. ૧  
 અવધારો અમ વીનતિરે, એ આંકણી.

ગુરૂ કહે જ્ઞાન ઉપયોગથીરે, એક દિવસનું આયુ;  
 એહવાં વચન શ્રવણે સૂણ્યારે, મનમાં વીમાસણુ થાયે. અં ૨  
 થોડામાં કારજ ધર્મનારે, ક્રીમ કરીએ મુનિરાજ;  
 ગુરૂ કહે જોગ અસંખ્ય છેરે, જ્ઞાનપંચમી તુમકાજ. અં ૩  
 ખીણુ આરાધ્યે સવી અધ ટલેરે, સૂત્ર પરિણામે સાધ્ય;  
 કહ્યાણુક નવ જીન તણારે, પંચમી દિવસે આરાધ. અં ૪

॥ ઢાલ ૨ જી. ॥

જઘને ઢેજે એ દેશી.

ચર્ધતર વદી પંચમી દીને, સૂણો પ્રાણિરે;  
 ચવીયા ચંદ્ર પ્રભુ સ્વામી; લહે સૂખ ઠામ, સૂણુ પ્રાણિજીરે. ૧  
 એ આંકણી.

## ૧૫

અજીત સંલવ અનંતજી, સૂં પંચમી સુદી શિવ ધામ;	
સૂલ પરીણામ. સૂં ૧	
વઈશાક શુદ્ધિ પંચમીદીને, સૂં સંજમ લિહં કૂંચુંનાથ;	
બહુ નર સાથ, સૂં જ્ઞેષ્ટ શુદ્ધિ પંચમી વાસરે. સૂં	
સૂગતિ પામ્યા ધર્મનાથ, શીવપૂરિ સાથ. સૂં	૨
શ્રાવણ શુદ્ધિ પંચમી દીને, સૂં જનમ્યા નેમ સૂરંગ;	
અતિ ઉછરંગ સૂં માગશર વદ પંચમી દીને સૂં	
સુવિધિ જન્મ શુભ સંગ, પુન્ય અભંગ. સૂં	૩
કાર્તિક વદ પંચમી તિથી, સૂં સંલવ ઠેવલ જ્ઞાન;	
કરો બહુ માન, સૂં દશ ક્ષેત્રે નેઉ જીના; સૂં	
પંચમી દિનનાં કલ્યાણ, સૂપનાં નીધાન. સૂં	૪

## ॥ ઢાલ ૩ જી. ॥

હારે મારે જ્ઞેબનિયા, એ દેશી;	
હારે મારે જ્ઞાની ગુરનાં, વચણ સુણિ હીતકારજ્ઞે;	
ચાર વીઘા ધરી પંચમી વિધી શું આદરેરે લોલ.	૧
	એ આંકણી.
હારે મારે શાસન દેવતા પંચમ જ્ઞાન મનોહારજ્ઞે,	
ટાળીરે આશાતના દેવ વંદન સદારે લોલ.	૨
હારેમરે તપ પૂરણથી, ઉજમણાને ભાવજ્ઞે;	
એહવે વીઘૂત યોગે, સુરપદવી વર્યારે લોલ.	૩



૧૬

હારેમારે ધર્મ મનોરથ આલશ તજતાં હોયજો,  
 ધન્ય તે આજત અવીલંબી કારજ કર્યારે લોલ, ૪  
 હારેમારે દેવ થકિ તુમ કુખે સિયો અવતાર જો,  
 સાંભળ રોહણિ જ્ઞાન આરાધન ફલ ઘણારે લોલ. ૫  
 હારે મારે ચ્યારે ચતુરા વીનય વીવેક વીચારજો,  
 ગુણ કહેતાં આલખાઇ તુમ પુત્રી તણારે લોલ. ૬

॥ ઢાલ ૪ થી. ॥

આસણનારે જોગી, એ દેશિ.  
 જ્ઞાનીરે વચણથી ચ્યારે બેહનિ, જતિસમરણ પામ્યારે;  
 જ્ઞાની ગુણવંતા, ત્રીજ લવમાં ધારણ કીધી;  
 સિદ્ધ્યાં મનનાં કાંમેરે, જ્ઞાની ગુણવંતા. ૧

એ આંકણી.

શ્રી જીનમંદિર પંચ મનોહાર, પંચવરણ જીન પડીચારે. જ્ઞા૦  
 જીનવર આગમનેં અનુસારે, કરીએ ઉજમણાં મહીમારે. જ્ઞા૦ ૨  
 પંચમી આરાધન તિથી પંચમી, કેવલનાણુ તે થાએરે; જ્ઞા૦  
 શ્રી વીજયલક્ષ્મીસૂરીઅનુભવ નાણેં, સંઘ શયલસૂપ્પદાયારે જ્ઞા૦ ૩  
 ઇતી પંચમી તપ સ્તવન ઢાલો સંપૂર્ણ.